

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Druhá světová válka v současných německých učebnicích na druhém stupni základních škol a nižších stupních gymnázií

Vypracoval: Martin Beneš

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 30. dubna 2014

Poděkování:

Chtěl bych poděkovat touto cestou vedoucímu bakalářské práce PhDr. et PaedDr. Marku Šmídovi, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení, za pomoc při výběru literatury, za podnětné připomínky a doporučení odborné literatury.

ABSTRAKT

Obsahem bakalářské práce je analýza učebnic dějepisu ve Spolkové republice Německo. V jednotlivých učebnicích bude analyzována problematika 2. světové války ve vztahu k výuce na příslušném stupni školy dané země. Hlavním cílem práce je zmapovat dosud nezpracovanou problematiku, která se v závislosti na RVP jeví jako mimořádně aktuální. Práce analyzují, jakým způsobem je žákům problematika druhé světové války předkládána, kde a jak se jí učebnice věnují, do jakých podrobností ji představují, jaké metody prezentace volí atd. Současně se práce soustředí na rozdíly v pojetí a v přístupu německých učebnic, zejména na jejich teoretické a praktické pozadí.

KLÍČOVÁ SLOVA

druhá světová válka 1939-1945, Německo, učebnice dějepisu

ABSTRACT

Content of the bachelor's thesis is the analysis of History text books in Federal Republic of Germany. The is me of World War II is analyzed in particular text books in relation to teaching the appropriate school of the country. Main objektive of the thesis is to deal with previously untreated is me which depending on RVP seems to be extra ordinarily current. The thesis analyses in which way the text books deal with the topic of the WW II and how the topic is described and where and how the text books deal with the WW II, how detailed the descriptionis, which approachs the presentation use setc. At the same time the paper focus on the differences in the concept and approach of the German text books mainly their theoretical and practical background.

KEY WORDS

WorldWar II 1939-1945, Germany, History text books

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Struktura učebnic dějepisu.....	9
2.1. Učebnice obecně.....	9
2.2. Struktura učebnic.....	10
2.3. Práce s textem, učení se z textu a funkce učebnice dějepisu.....	11
2.4. Učebnice dějepisu a její didaktika.....	12
2.5. Modernizace výuky dějepisu.....	13
3. Druhá světová válka.....	14
3.1. Příčiny vypuknutí největšího konfliktu v dějinách lidstva.....	14
4. Školní systém a rámcový vzdělávací program Německa.....	28
4.1. Struktura školského systému.....	28
4.2. Rámcový vzdělávací program pro sekundární úroveň I. – Dějepis.....	30
4.2.1. Učení a vyučování.....	30
4.2.2. Posouzení výkonnosti a její hodnocení.....	31
4.2.3. Téma a obsah výuky druhé světové války.....	31
5. Analýza německých učebnic dějepisu – 2. světová válka.....	34
5.1. Seznámení s německými učebnicemi dějepisu.....	35
5.1.2. Rozsah stránek věnující se tématu druhé světové války.....	37
5.1.3. Porovnání německých a českých učebnic dějepisu.....	38
5.2. Analýza klíčových témat v německých učebnicích dějepisu.....	39
5.2.1. Příčiny druhé světové války.....	40
5.2.2. Vypuknutí druhé světové války.....	45
5.2.3. Počáteční úspěchy nacistického Německa.....	46
5.2.4. Vstoupení SSSR a USA do války.....	47
5.2.5. První neúspěchy Německa.....	47
5.2.6. Porážka OSY a pád Berlína.....	48
5.2.7. Bilance druhé světové války.....	49
6. Závěr.....	50
Seznam použité literatury.....	52
7. Seznam příloh.....	55
Příloha č. 1.....	55

Příloha č. 2.....	55
Příloha č. 3.....	56
Příloha č. 4.....	56
Příloha č. 5.....	57
Příloha č. 6.....	57
Příloha č. 7.....	58
Příloha č. 8.....	58
Příloha č. 9.....	59
Příloha č. 10.....	59
Příloha č. 11.....	60
Příloha č. 12.....	60
Příloha č. 13.....	61
Příloha č. 14.....	61
Příloha č. 15.....	62
Příloha č. 16.....	62

1. Úvod

Téma mé bakalářské práce jsem si zvolil, protože mě zajímala druhá světová válka a učebnice dějepisu, resp. výuka dějepisu, a proto jsem se rozhodl tento zájem prohloubit v podobě sepsání této bakalářské práce. V současné době se stále jeví druhá světová válka jako aktuální téma probírané na základních školách, gymnáziích a vysokých školách. Tématika válečného konfliktu, patřící v dějinách lidstva mezi ty největší, stále odhaluje mnohá tajemství, která je třeba neustále prozkoumávat a analyzovat. Zvolil jsem si vybrané učebnice užívané v Německu, kde je probírána tematika druhé světové války velmi důsledně, a proto se chci zaměřit na konkrétní učebnice dějepisu a jejich obsah a formu, které podávají vysvětlení o světovém konfliktu 20. století žákům a studentům tamější země.

V první části práce se zaměřuji na obecnou charakteristiku učebnic a učebnic dějepisu. Dále popisuji jejich strukturu, práci s textem, didaktické a pedagogické hledisko. Následně přibližuji jejich funkce a možnosti, které učebnice dějepisu poskytují svým studentům. Závěrem úvodní kapitoly uvádím možnosti modernizace výuky pomocí dnes již běžné výbavy učeben např. dotykové tabule apod.

V následující části navazuji na průběh druhé světové války. Věnuji se zde stručnému výkladu válečného konfliktu. V historickém časovém sledu popíši nejdůležitější příčiny a historické události vzniku, průběhu a ukončení války.

Před jádrem mé práce uvádím školský systém a jeho strukturu ve Spolkové republice Německo. Zde popisuji základní rozbor školského systému a jeho úrovní ve vzdělávání. Konkrétně se zabývám německým rámcovým vzdělávacím programem spolkové země Berlína, kde se zaměřuji na výuku dějepisu v tématu diktatury a demokracie - druhé světové války.

Ve čtvrté části práce se věnuji konkrétní analýze německých učebnic dějepisu. V rozboru budu uvádět pět vybraných publikací, které zkoumám z hlediska jejich struktury, obsahu a grafické podoby. Na závěr kapitoly poukážu na to, zda jsou v těchto učebnicích rozdíly ve výkladu látky pro dané téma či nikoliv.

Cílem mé bakalářské práce je poukázat na výuku druhé světové války v německých základních školách a nižších stupních gymnáziích a analýzou německých učebnic dějepisu. V celkové práci budu užívat literaturu, která se zabývá konkrétními historickými událostmi v průběhu druhé světové války. V obecné charakteristice učebnic poslouží literatura týkající se strukturou učebnic a didaktických metod při jejich využívání.

2. Struktura učebnic dějepisu

2.1. Učebnice obecně

Učebnice dnes nepochybně patří k jednomu z nejvhodnějších prostředků ke vzdělávání a sebevzdělávání. I když je možnost provádět výuku v podobě e-learningu, stále nacházejí knihy oblibu nejen samotných studentů, ale také učitelů, profesorů a doktorandů. Jan Průcha ve své knize *Moderní pedagogika* uvádí: „*Učebnice patří neodmyslitelně ke školní edukaci. Není asi člověka - s výjimkou analfabetů, který by ve svém životě pro své vzdělávání učebnice někdy nepoužíval. Učebnice patří k nejstarším produktům lidské kultury a používaly se dávno před vynálezem knihtisku.*“¹

Učebnice jsou velmi důležité nejen pro studium jako takové, ale též pro učitele, kteří je používají v rámci svého uspořádání a upravení osnov výuky a patří mezi jejich prioritní informační zdroje. Moderní pedagogika Jana Průchy uvádí, že: „*Když dítě vstupuje do školy, má ze svého dosavadního života vybudovány určité kognitivní systémy („naivní teorie“) o okolním světě. Ve škole se setkává s novým, formálně komunikovanými poznatky, podle nichž, musí své dosavadní poznatkové systémy přetvářet, rozšiřovat, někdy zcela zaměňovat apod. A tento proces probíhá po celý čas, kdy se i dospělý subjekt učí z textu.*“²

Pedagog může přistupovat k učebnici různými způsoby, a to například tak, že dané učivo použije v původním znění, či naopak zkrátí jeho rozsah, aby bylo vhodné pro jeho výuku. Česká republika patří k zemím, kde si její školy mohou vybírat učebnice, které použijí pro svoji výuku. MŠMT ČR rozhoduje o výběru učebnic tím, že vedou evidovaný seznam učebnic, učebnicových textů, který je schválený.³

Mezi učebnice dále patří čítanky, cvičebnice, materiály a pomůcky, jež společně slouží pro řešení úloh a školních edukací. Učební materiály a pomůcky se považují v širším slova smyslu za typ učiva, které slouží k autodidaxii neboli sebevzdělávání. Jsou jimi soubory úloh, cvičení, tabulek, a mimo jiné příručky či encyklopedie.

¹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005, s. 270

² Tamtéž, s. 281

³ Tamtéž, s. 285

2.2. Struktura učebnic

Jakákoliv učebnice, kterou dnešní žák, student, učitel a kdokoliv jiný otevře, ať ke svému studiu či v zájmu objevit v ní důležité informace ve svůj prospěch, působí v počátku jako běžná kniha, která má text a k tomu přiřazené ilustrace. Jedná se však o důmyslnou strukturu textů a ilustrací.

Přesnější popis učebnice uvádí Jan Průcha v knize *Moderní pedagogika*: „*Učebnice je kurikulárním projektem. Vymezuje podle představ vzdělávací politiky země, resp. podle představ tvůrců kurikula ty obsahy vzdělávání, jež mají být prezentovány vzdělávajícím se subjektům. Z tohoto pohledu nazíráno jsou učebnice velmi vázány na ideologické a politické principy jednotlivých zemí.*“⁴

Někteří zahraniční autoři tvrdí, že jde o propagandu národa. Týká se to učebnic, jako jsou zeměpis, ekonomie a v našem případě také dějepis. Učebnice dále slouží jako didaktický prostředek. K dalším didaktickým prostředkům slouží různé literární pomůcky, obrazy, projektování filmů a dokumentů či výukové počítačové programy.⁵

Z mého hlediska k užívání učebnic jako propagandy národa docházelo především ve 20. století v dobách 2. světové války (1939–1945) či vlády diktatury bývalého Sovětského svazu, jejichž snahou bylo vštěpit svojí ideu dětí ve prospěch státu a vybudování svých mocenských a dobovačných zájmů. Nyní je však k učebnicím dějepisu přistupováno jako ke studnicím historie, které mají být k dispozici dnešním dětem, aby pochopily svojí minulost, a mají dětem pomoci vytvářet vlastní názory nebo srovnávat historická fakta se současností. Má být již využita pouze ke kladným účelům a ne jako prostředek, sloužící ku prospěchu vyšších cílů, než je jen samotné studium.

V učebnicích dějepisu je také velmi důležitá grafická podoba, protože slouží k dostačujícímu vysvětlení problému žákovi bez ohledu na jeho znalost jazyka. Jedná se například o historické mapy, plakáty, grafy, válečná tažení, historické milníky a další, které spadají do grafické podoby učebnic. Jedná se o neverbální komunikaci žáka s učivem. Milan Valenta ve své knize tvrdí, že: „*Základní složku učebnice tvoří text, který je základním verbálním systémem modelu učebnice, nositelem verbální informace. Didaktický text má za*

⁴ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005, s. 273

⁵ Tamtéž, s. 273

funkci sdělovat informace určené k záměrnému učení, přičemž didaktickou informací se rozumí informace didaktického textu.“⁶

2.3. Práce s textem, učení se z textu a funkce učebnice dějepisu

Jazyk je jedním z nejdůležitějších médií ve vyučování. *Learning from text* je anglický název pro učení z textu a název pro obor výzkumu a teorie. Tento interdisciplinární obor slučuje poznatky z psychologie učení, textové lingvistiky, psychodidaktiky, sémantiky apod. Rozvádí ve své knize Jan Průcha: „*V posledních letech se intenzivně rozvíjí také teorie a výzkum učení z obrazového materiálu, které se snaží vysvětlit, jak děti i dospělí zpracovávají a oslovují si neverbální informaci jak z učebnic či jiných tištěných materiálů, tak z nových edukačních médií založených výhradně či převážně na vizuálním sdělování (např. výukový film, videoprogram, CD-ROM).*“⁷

V odborných publikacích najdeme mnohé informace, tvrzení a definice, které sdělují, jakou funkci mají učebnice, a tou je především plnit úlohu ve školských a mimoškolských zařízeních. Nesmíme opomenout, že je to prostředek ve výchovně vzdělávacím procesu. Dagmar Hudecová tvrdí, že: „*Ve výuce dějepisu je základním textem text učebnice. V současnosti existuje několik učebnicových řad pro každý typ školy. S ohledem na význam práce s textem je hrubou chybou, jestliže učitel učebnice nevyužívá, a místo práce s textem nutí žáky k pracnému psaní poznámek, které žáci využívají v domácí přípravě.*“⁸

Z pohledu pedagoga či jiného odborníka na výuku není každá kniha dokonalá. Každá učebnice dějepisu je určena pro jednotlivé stupně školy a pro příslušný věk žáka. Pečlivým vytvářením a výběrem vhodného materiálu pro výuku a s přihlédnutím k věku žáka, pedagog vytváří dostatečné a kvalitní materiály pro jeho výuku. Další možností, jak zpestřit výuku dějepisu svým žákům je využití internetových zdrojů (obrázků, filmových ukázek aj.) nebo veřejných médií.⁹

Díky těmto materiálům, pomůckám a učebnicím žák s pomocí pedagoga získá základní znalosti o minulosti svého národa. Dalším cílem není jen předání znalostí z knihy,

⁶ VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejř, 1997, s. 11

⁷ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005, s. 280

⁸ HUDECOVÁ, Dagmar. *Jak modernizovat výuku dějepisu*. Praha: Albra, 2007, s. 44

⁹ Tamtéž, s. 44-45

ale naučit se s knihou a jejím textem pracovat jako s informačním materiálem. Má vzbudit zájem o historii a vytvořit k ní citový vztah.¹⁰

Učebnice lze charakterizovat jako médium, které má bohatě členěnou strukturu s mnoha konstruovanými komponentami. Základní učební prostředek, který se řídí dle učebních osnov, vymezuje obsah a rozsah učiva a dále poskytuje podklady pro praktické a intelektuálové dovednosti žáků. Z hlediska pedagogické komunikace se jedná o prostředek určený pro komunikaci mezi nejen mezi žákem a pedagogem i žákem a učivem. Učivo je předem stanoveno učebními osnovami dané školy či gymnázia.¹¹

2.4. Učebnice dějepisu a její didaktika

Didaktikou se rozumí vědní disciplína, která spočívá ve zkoumání vyučovacího procesu a nejen ve výuce dějepisu, ale i ostatních předmětů základních a středních škol i gymnázií. Cílem didaktiky je zaměření na obsah výuky a její vyučovací postupy. Určují vztah k blízkým vědám jako historie a pedagogika.¹² Julius Janovský uvádí: „*Význam didaktiky dějepisu spočívá v tom, že přispívá ke zkvalitnění výsledků dějepisné výuky na základních a středních školách. Posláním tohoto oboru je sloužit vyučovací praxi v dějepise, to znamená, že musí vycházet ze zobecňování praktických zkušeností výuky, teoreticky je rozvíjet a tuto praxi novými poznatky cílevědomě obohacovat.*“¹³

Dějepis má ve svém výukovém obsahu dvě složky, a to výchovně vzdělávací a metodologickou. Ve výchovně vzdělávací složce jsou to konkrétně historická fakta, a to ty, která učí chápat historické zákonitosti. Z dalšího hlediska metodologického patří v dějepisném obsahu seznámení s metodami osvojení historických poznatků. Pro zvyšování účinnosti při vyučování dějepisu je zapotřebí využití pomůcek.

První pomůckou jsou prostředky, které jsou sděleny pomocí textu. Tím jsou učebnice, učební text či pomocná kniha. Učitelé je dále využívají z didaktických důvodů např. odborně historickou literaturu. Druhou pomůckou jsou obrazové prostředky, které umožní vytvářet žákům konkrétní představy o historii. Obrazové prostředky jsou ilustrace v učebnicích;

¹⁰ JANOVSÝ, Julius a kol. *Základy didaktiky dějepisu. Učebnice pro studium oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 181-183

¹¹ KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika.* Praha: Portál 2002, s. 143

¹² JANOVSÝ, Julius a kol. *Základy didaktiky dějepisu. Učebnice pro studium oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 17

¹³ Tamtéž, s. 17

nástěnné historické obrazy, obrazové soubory, diapozitivy, fotografie, ale také televizní (v dnešní době DVD či CD) filmy či pořady určené k výuce. Pedagogové mohou těchto pomůcek využít i při exkurzích v muzeích. Třetí pomůckou jsou statistické údaje, které slouží pro zkoumání hromadných společenských jevů, a to zejména v hospodářském a sociálním charakteru. Žáci porozumí souvislostem mezi historickými jevy a seznámí se s nimi v jejich vývoji a dynamice. Využívá se grafů a tabulek, ve kterých jsou obsažena data a informace historické události. Čtvrtá pomůcka využívá kartografické znázornění země v podobě mapy, která slouží k zprostředkování výuky dějepisu. Využívá se geografických a kartografických map či plánů. Pomáhá nám lokalizovat historické jevy a události. Pátým prostředkem je slovní formulování historického poznání. Jedná se o formulaci historických poznatků lidské historie. Má formu nejen ústní, ale i písemnou. Pro ústní formu je důležitá role učitele, který žákům kvalitním přístupem vyloží učební látku o historii. Písemná forma má charakter zápisu na tabuli a žáci si zapisují poznatky do svých sešitů.¹⁴

2.5. Modernizace výuky dějepisu

Výuku dějepisu je nepochybně nutné modernizovat a v dnešní době se k tomu naskýtá mnoho možností, jak zpestřit výuku dějepisu, aby se pro žáky či studenty stala zajímavou a zábavnou formou běžné výukové hodiny na základních, středních školách a gymnáziích. Díky modernizaci výuky a učebnic dějepisu, se dosáhne mnohem kvalitnější a zábavnější formy studia pro samotné žáky a především ulehčí v přípravě osnov, učebních pomůcek, materiálů, tabulek, grafů a jiných důležitých prostředků samotným pedagogům.

Máme na mysli, že v dnešní době počítačů, datových nosičů a elektronicky dotykových tabulí *SMART*, můžeme výuku dějepisu žákům přiblížit a zlepšit pochopení naší a cizí historie. Díky nim můžeme získat větší efektivnost ve využívání vyučovacích metod dějepisu. Týká se to například metod výkladu učiva a jeho postupů, v metodách motivačních, které prohloubí zájem studentů o svojí historii a v metodách vyprávění, které přispívají k barvitějšímu vylíčení historických událostí a také v metodě vysvětlování příčin a následků historické události. Následně v metodách přednášek a dialogickému vedení s žáky, ať už formou diskuze, rozhovoru či besedy s historikem, rovněž se používají metody demonstrační např. formou ukázky historické události. Pedagog naučí lépe své studenty k samostatné

¹⁴ JANOVSKÝ, Julius a kol. *Základy didaktiky dějepisu. Učebnice pro studium oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 181-261

činnosti při svých výukových hodinách dějepisu a ke zvýšení reprodukci a dovedností, které získají při studiu.¹⁵

K získání většího zájmu studentů a vytvoření vlastní představy o historii, bezpochyby patří odborné dokumenty, historické filmy, exkurze po památkách, muzeích nebo rozhovor s pamětníkem určité doby případně historické události.

3. Druhá světová válka

*"Válka je pouze pokračování politiky jinými prostředky."*¹⁶

Carl von Clausewitz

Cílem této kapitoly je přiblížení událostí druhé světové války, a to poukázáním na důležité milníky, jež jsou velmi podstatné k samotnému pochopení války, které budeme následně v německých učebnicích analyzovat. Jádrem práce je analyzovat německé učebnice dějepisu, které se 2. světovou válkou zabývají a prostřednictvím nich interpretují světový konflikt, jenž nacistické politické elity rozpoutaly a následně prohrály.

3.1. Příčiny vypuknutí největšího konfliktu v dějinách lidstva

Nejčastějším mezníkem, který se uvádí mezi hlavní důvody vypuknutí 2. světové války, je tzv. „černý čtvrtek“ (24. 10. 1929), krach na newyorské burze, který měl za následek propuknutí ekonomické krize v USA a následný hluboký pokles průmyslové produkce, spojený s vysokou nezaměstnaností.¹⁷

Další příčinou válečného konfliktu byla sama Versailleská smlouva, které se ve své knize věnují David Brownstone a Irene Francková: „*Všechna tato ustanovení byla podrobně rozepsaná ve Versailleské smlouvě s Německem (z 28. června); četné teritoriální ústupky, např. ty, jež se týkaly Porýní, polského koridoru a sárské kotliny, pak později posloužily jako vhodná záminka Adolfu Hitlerovi, který si jejich prostřednictvím dopomohl k moci, a uspíšily běh událostí, jež vyústily ve druhou světovou válku.*“¹⁸

¹⁵ JÍLEK, Tomáš a kol. *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu I*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998, s. 39 -51

¹⁶ Carl von Clausewitz. *Azcity* [online]. [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://azcity.cz/citaty/carl-von-clausewitz/>

¹⁷ CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, s. 20

¹⁸ BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 404

Dále bylo hlavním cílem zamezení dalšího válečného konfliktu a systémem aliance chránit evropský mír. Ten měl být zabezpečen pomocí vojenských represí poraženému Německu a právě tyto sankce rozdmýchávaly v Německu „vášně“, které přibližovaly brzký válečný konflikt. Německo nesmělo disponovat armádou větší než 100 000 mužů a vlastnit těžkou bojovou techniku (tanky, letadla, válečné loďstvo včetně ponorek). K dalšímu omezení patřilo odškodnění těm státům, které Německo za 1. světové války vojensky „ponížilo“. Je všeobecně známé, že Německo bylo reparacemi ekonomicky oslabeno a právě těmito reparacemi se zabývaly četné konference ve 20. a 30. letech 20. století.¹⁹

Ústupky a další „omezení“ se nezamlouvala nejen obyvatelstvu samotného Německa, ale především jednomu muži, Adolfu Hitlerovi, ve kterém mnozí Němci spatřovali skutečného vůdce, a jak je uvedeno v knize Třetí říše: *“Od okamžiku, kdy se Hitler v roce 1933 chopil moci, stal se celoevropský konflikt neodvratným.”*²⁰

*„Zpočátku jen málo slibná kariéra tohoto muže prodělala úžasný obrat a Hitler dokázal změnit v politika s démonickým nadáním a schopnostmi hypnotizéra.“*²¹ Adolf Hitler společně s politickou stranou NSDAP (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), spojením vojenských složek SA (Sturmabteilung) a SS (Schutzstaffel), z kterých později vešlo jako jednotné vojenská složka zvaná wehrmacht, dále s tajnou německou policií zvanou gestapo (Geheimstaatspolizei) začal po svém nástupu k moci v roce 1933 budovat Třetí říši, která měla dle něho trvat 1000 let.

Italská zahraniční politika projevila zájem o africké kolonie, které byly pod vládou Francie a Velké Británie. Od října roku 1935 až do května 1936 probíhala na území Etiopie válečná intervence italských vojsk. Chabá obrana etiopských sil společně s neúspěšným voláním o pomoc Společnosti národů, vedla k tomu, že Etiopie nevydržela nápor okupantů a Itálie anektovala Etiopii.

V Japonsku probíhalo napětí mezi militaristickými kruhy a civilní vládou, které zapříčinilo únorový puč roku 1936. Tento čin byl připraven japonskými pravicovými důstojníky, kteří se chtěli zmocnit vlády, neúspěšně. Podobná situace nastala ve Španělsku, kde byla u moci koalice Lidové fronty složená z komunistů, socialistů a republikánů, a jejíž opozicí byla fašistická strana Falanga, která 18. července 1936 v čele s generálem Franciscem Francem, zahájila protivládní povstání. Vzpoury získaly vojenskou podporu od fašistické

¹⁹ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 13-15

²⁰ Tamtéž, s. 11

²¹ Tamtéž, s. 11

Itálie, nacistického Německa a maurských oddílů ze španělského Maroka, čímž bylo uspišeno vítězství fašistů.²²

Příčin války je bezpochyby více, střední Evropy se však nejvíce týká Mnichovská dohoda na podzim roku 1938, v Čechách známá jako dohoda „O nás bez nás“, „Mnichovská zrada“ nebo „Mnichovský diktát“. Bylo tomu tak: „*Dne 30. září pak Chamberlain, Daladier, Mussolini a Hitler podepsali v Mnichově dohodu o odstoupení československých pohraničních území německé říši. Mělo jít o poslední ústupek Hitlerovým teritoriálním požadavkům. Chamberlein se poté vrátil do Londýna, mával podepsaným exemplářem mnichovského dokumentu a prohlašoval: Věřím, že to znamená mír pro naši dobu!*“.²³

Adolf Hitler vzápětí porušil své slovo v září roku 1939, kterého trpce litoval nejen samotný Chamberlein, ale též i osamocené Československo a Polsko, které bylo pod následnou vojenskou mašinérií anektováno Německu.²⁴

3.2. Důležité etapy a milníky druhé světové války

3.2.1. Počátek válečného konfliktu

Nacistické Německo a komunistický Sovětský svaz podepsaly společně pakt o neútočení 23. až 24. srpna 1939. Polsko se tak stalo obětí dvou mocností s tím, že se Německo se Sověty budou o jeho území dělit.²⁵

Tato dohoda měla za to, že: „*Pakt obsahoval tajná ustanovení o německé sféře vlivu v Lotyšsku a sovětské ve Finsku, Litvě, Estonsku a Besarábii.*“²⁶

V březnu 1939 nacistické Německo obsadilo zbytek Československa - Sudety a v následujících měsících se připravovalo na invazi do Polska. Začátek války, který je učebnicově známý, se stal: „*V pátek 1. září 1939 napadla německá vojska Polsko. V neděli 3. září vyhlásila britská vláda Německu válku, aby splnila záruky, které dříve Polsku poskytla. Francouzská vláda následovala britskou iniciativu o šest hodin později, i když s poněkud větším váháním.*“²⁷

²² MICHAJLOVIČ ŽUKOV, Jevgenij. *Druhá světová válka: Stručné dějiny*. Praha: Svoboda, 1985, s. 14-19

²³ BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 23

²⁴ Tamtéž, s. 23-25

²⁵ Tamtéž, s. 22

²⁶ BROWNSTONE, David a FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 426

²⁷ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 26

Před zahájením útoku Adolf Hitler odůvodňoval napadení Polska tím, že sami Poláci zaútočili na německou rozhlasové stanice v Gliwicích. Plán přepadení proběhl: „*31. srpna 1939 uskutečnila speciální skupina příslušníků SD převlečených do polských uniforem přepad vysílačky v Gliwicích ... Poté útočníci vysílali v polštině výzvu k boji proti Němcům. Na místě zanechali těla německých kriminálních vězňů, které zabili a převlékli do polských uniforem. Měl tak vzniknout dojem, že vpád do Polska byl pouze odvetou za tento útok.*“²⁸ Tažením do Polska vypukla druhá světová válka, smutně proslulá utrpením a umíráním civilního obyvatelstva.

3.2.2. Rasistický stát Německo

Adolf Hitler měl v plánu vytvořit nejen „tisíciletou“ říši, ale též národ s „čistou“ rasou. Počátek vyhlazování Židů a jiných pro Němce „nevhodných“ ras začal v roce 1933. Tohoto roku v březnu byl otevřen první koncentrační tábor v Dachau. V Německu společně s připojeným Rakouskem a československého pohraničí Sudety proběhla dne 9. a 10. listopadu 1938 tzv. „Křišťálová noc“, která byla ve znamení vypalování židovských synagog a pogromů na samotné židovské obyvatelstvo. Rasová politika nacistického Německa pod vedením říšského ministra propagandy Josepha Goebbelse a velitele SS Heinricha Himmlera rozsávala smrt v řadách nejen Židů, ale též Romů, Sintů²⁹ a jiných národností. V knize Breitmana Richarda: „*Nacističtí rasisté viděli budoucnost jako hru s nulovým součtem: všechno, co germánská rasa získá, je nutně na úkor jiné rasy nebo jiných ras. Nadřazenost německé „krve“ zaručovala vítězství Německa v boji za rasovou nadvládu a ospravedlňovala jakékoli zacházení, které vítězové použijí vůči poraženým rasám. V právě dobytém Polsku tak existovaly dva navzájem spjaté úkoly: za první najít ty, kteří mají germánskou krev, a získat je pro německou věc, a za druhé podmanit si nebo zničit nepřátele Německa.*“³⁰

Nacisté byli vnímáni světem jako lidé, kteří chtějí vytvořit „barbarskou utopii“ s rasovým základem. Tato touha spojovala všechny aspekty politiky nacismu, kterou bylo pronásledování Židů, Sintů, Romů, netolerovaná homosexualita, léčbu duševně nemocných nebo postižených lidí a mnohé jiné. Do paměti se navždy zapsal „holocaust“ jako systematické vyvražďování Židů jen proto, že nepatřili do společnosti z důvodu rasové

²⁸ HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, Svojtka & Co., 2000, s. 14

²⁹ Sintové je etnická romská skupina, která se zdržuje v západoevropském prostoru. ILiteratura.cz. *Romové a Sintové v německy psané literatuře pro děti a mládež* [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21405/romove-a-sintove-v-nemecky-psane-literature-pro-deti-a-mladez>

³⁰ BREITMAN, Richard. *Architekt "konečného řešení"*. Praha: Argo, 2004, s. 98

méněcennosti a přitom nebyl brán ohled na to, zda to bylo dítě, žena, muž nebo Židé ortodoxní nebo asimilovaní.

Předpokladem pro rasové vyvražďování bylo v tom, že Němci a především Adolf Hitler chtěl rasově čistý stát, ve kterém bude tzv. „árijská rasa“. Adolf Hitler využil k vysvětlení rasové politiky teorie Charlese Darwina, jenž tvrdil, že neustálý boj o přežití probíhá jak v rostlinné, tak v živočišné říši a jen ti nejsilnější dokážou přežít, pokud jsou nejprizpůsobivější, a dokážou se rozmnožovat. Dále filozofa Friedricha Nietzscheho a jeho ideu o „nadčlověka“. Svou teorii rasově antropologické, hygienické a antisemitské představil ve své knize *Mein Kampf*, která vytvořila komplexní rasově-politický program. Podle A. Hitlera pouze živé bytosti, které mezi sebou plodí zdravé potomky, vytvářejí rasu, čímž předpokládal existenci „vyšších“ a „nižších“ ras apod.³¹

Mezi nižší „parazitující“ rasy v nacistické rasové ideologii patřili černoši, slovanské národnosti jako Rusové, Srbové a Poláci (*Untermenschen*). Židé a cikáni (*Lebensunwertes Leben* v překladu „Život nehodný žítí“) měli nejhorší postavení, o kterých se zmiňoval A. Hitlerem, jako o zosobnění samotného zla, a proto měli být určeni k likvidaci. Problém nebyl jen v rasovém charakteru, ale týkal se i postižených lidí, kteří byli nemocní fyzicky nebo duševně.

Počátky systematického vyvražďování začalo u židovského obyvatelstva. Budovaly se rozsáhlé pracovní a koncentrační tábory, z nichž nejhrůznější bylo německé Dachau a polská Treblinka a Osvětim. Zde docházelo k hromadnému vraždění nevinných lidí, ať už zastřelením či otrávením v plynových komorách, které měly podobu sprchových místností, a následně v nich byli lidé zabiti jedovatým plynem zvaným cyklon B.³²

Reichsführer-SS a šéf německé policie Heinrich Himmler vedl dvě agentury, které měly zabezpečit růst rasy nacistického Německa. První se jmenovala „Dědictví předků“ (*Ahnenerbe*), která měla vysvětlit, původ „árijců“. Pod záštitou „*Ahnenerbe*“ prováděli nacističtí lékaři vojenské pokusy zkoumající lidskou odolnost, například vůči velké nadmořské výšce a „pokusní králíci“ byli k dispozici z pracovních a koncentračních táborů. „*Lebensborn*“ neboli pramen života byla druhá agentura, která měla za úkol provádět rasové testy na vdaných či svobodných ženách, které měly ve vybudovaných domovech rodit děti pro nacistickou říši. Ve většině případů šlo o čistotu rasy, kdy ženy rodily děti s příslušníky vojsk SS.³³

³¹ BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. *Rasistický stát: Německo 1933 - 1945*. Praha: Columbus, 2010, s. 35-46

³² Tamtéž, s. 151-153

³³ Tamtéž, s. 68-72

„Židovskou otázkou“ a jejím řešení byla Adolfem Hitlerem svěřena říšskému vůdci SS Heinrichu Himmlerovi. První deportace Židů v Polsku prováděl SS-Hauptsturmführer Adolf Eichmann. Holocaust připravil o život 6 miliónů Židů a celkovým výsledkem této genocidy, která si vyžádala až 17 miliónů obětí na lidských životech, se zapsala jako největší válečný zločin proti lidskosti.³⁴

3.2.3. Německá vítězství „Blitzkriegu“

Po porážce Polska obrátil Hitler svůj dobovačný záměr směrem k severním státům Evropy, kde došlo: *„K prvním bojům na západní frontě nedošlo v Nizozemsku, jak očekávali Spojenci. Německá vojska zahájila útok ve Skandinávii.“*³⁵

Hlavním strategickým cílem Německa byla švédská železná ruda, která by se dovážela z města Narvik do německých vojenských továren. Poté, co skončila válečná strategie, která byla nazývána nacisty „Blitzkriegem“, začala „podivuhodná válka“, která dostala název „Sitzkrieg“.

Francie a její obrovská armáda setrvala v nečinnosti a nepodnikla žádné protiopatření vůči nacistickému Německu. Britové s pouhým malým expedičním sborem vylodili v severní Francii.³⁶ Prvním krokem k postupu do Norska bylo dobytí Dánska, které se mělo stát odrazovým bodem pro útok na samotné Norsko. Město Narvik bylo po prudkých bojích následně zpátky dobyto britskými vojsky dne 28. května 1940.³⁷

Po bojích v severní Evropě byla po osmi měsících Francie „probuzena“ nacistickým útokem „Blitzkriegu“. Dne 10. května 1940, vydal Adolf Hitler rozkaz k ofenzivě na západ Evropy. Nizozemí, Belgie, Lucembursko a Francie byly země, které měly být v brzké době přiřazeny k říši. Tažením do těchto zemí mělo za cíl obchvat Maginotovy linie, největšího francouzského opevnění, které však pro vedení moderní války nemělo žádný účinný obranný efekt, kteří francouzští vojáci chtěli využít k odražení nacistických útočníků. Celkovým triumfem Německa bylo rychlé nasazení tankových, leteckých a pěších jednotek. Důkazem bylo Nizozemí, které podlehl během čtyř dnů a i přes protržení vodních hrází, které měly zastavit německý postup, bylo nuceno kapitulovat dne 14. května 1940. Bombardování Rotterdamu dne 13. května 1940 mělo za úkol zlomit sebevědomí spojenců, kteří bojovali

³⁴ BREITMAN, Richard. *Architekt "konečného řešení"*. Praha: Argo, 2004, s. 98-101

³⁵ BISHOP, Chris a JORDAN David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 41

³⁶ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 46-55

³⁷ BISHOP, Chris a JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 42-45

proti jednotkám Osy. Dalším zmařeným osudem francouzské obrany v polovině května byla bitva o Ardeny, kdy se agresorům podařilo prolomit obranu u Sedanu.³⁸

Dosažením Atlantického oceánu oslabilo obranu Francie a země Beneluxu natolik, že Francie se ocitla proti útočníkům sama. Důvodem byla porážka spojenců v bitvě o Flandry a zároveň největší evakuace spojeneckých vojsk z přístavu Dunkerk, o které se postaralo britské námořnictvo. Bitva o Francii trvala deset dní a Paříž byla dne 14. května 1940 nucena kapitulovat.³⁹ Situace byla velmi vážná: „*Po pádu Francie byla v červnu v Londýně ustavena exilová vláda Svobodné Francie s Charlesem de Gaullem v čele.*“⁴⁰

Porážka Francie byla vytouženým cílem Adolfa Hitlera a pomstou za ponižující ustanovení Versailleské mírové smlouvy. Poslední zemí, která nepřiznala porážku, bylo britské království.⁴¹

3.2.4. První porážky Německa

„Seelöwe“ byl původní krycí název operace, která měla být plánem invaze do Británie, za pomoci vylodění a parašutistických výsadek německých vojsk na území Velké Británie. Pro předpoklad úspěšného vysazení sil Osy byla nutná porážka vzdušných sil Churchillovy RAF (Royal Air Force). Úkol připadl říšskému maršalovi a vrchnímu veliteli vzdušných sil Hermanu Göringovi a jeho německé Luftwaffe (letecké síly Německa). Mezi červencem a srpnem 1940 se odehrála bitva o Británii. Neustálé denní a noční nálety německých bombardérů, letecké souboje mezi stíhacími piloty si vyžádalo nejen materiální škody, ale oběti na lidských životech vojáků a především civilistů. Připravenost, odhodlání, vůle, vlastenectví a cvičení vojenských sil Velké Británie a jejího obyvatelstva přinesla své zasloužení vítězství. RAF díky svému dokonalému radarovému zařízení včasné výstrahy a v průběhu bitvy se stále zkušenějšími piloty, kteří se byli nejen národnosti britské, ale i české, americké či polské, získávala převahu na nebi. Operace „Lvoun“ musela být odložena, protože Göringova Luftwaffe ztratila nadvládu nad britským nebem a utrpěla ztráty, ze kterých se těžko vzpamatovávala. Umožnit pokračování vylodovací operace Německa do Velké Británie tak byla nemožná.⁴²

³⁸ Tamtéž, s. 50-52

³⁹ BROWNSTONE, David a FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 430

⁴⁰ Tamtéž, s. 432

⁴¹ BISHOP, Chris a JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 75

⁴² MOSLEY, Leonardo. *Bitva o Británii*. Praha: Svojtka & Co., 2001, s. 23-24

K této situaci se vyjádřil britský premiér Winston Churchill: „*O RAF se Winston Churchill tehdy vyjádřil: „Historie mezilidských konfliktů nezná situaci, kdy by tak mnoho lidí vděčilo v tak mnohém tak málo osobám.*“⁴³

Po neúspěšné bitvě o Británii, Adolf Hitler směřoval na opačnou stranu Evropy. „*Veškeré válečné vyhlídky se zásadně změnily, když Hitler vytrhl 22. června 1941 do Ruska, tedy den před výročím Napoleonovy invaze v roce 1812. Tento rok se ukázal stejně osudným pro Hitlera jako pro jeho předchůdce, ačkoli konec nenastal tak rychle.*“⁴⁴

Dne 22. června 1941 nastal přepad SSSR. Bez vyhlášení války vtrhl Adolf Hitler se svými vojsky do ruských stepí v čele s H. Guderianem, jedním z nejlepších Hitlerových generálů a stratégů. Byl hlavním tvůrcem vedení moderní tankové války. Došlo k porušení paktu o neútočení mezi Německem a SSSR. Plán dostal název „operace Barbarossa“.⁴⁵

Hlavním cílem vojsk Osy bylo nejen donutit ke kapitulaci samotné SSSR, ale dostat se k nerostnému bohatství, především ropy na Kavkaze a průmyslu. Operační plány byly shrnuty do dvou důležitých strategických cílů, a to získat prostor jižního toku Volhy, přerušit dopravu s Kavkazem, a poté odpoutat hlavní ruské síly od bojiště následně se zmocnit kavkazských ropných polí a dalších důležitých životních zásob.⁴⁶

Německá ofenzíva začala ve třech směrech hlavního úderu na Leningrad, Moskvu a Kyjev. Bitva o Stalingrad byla i osobní válkou mezi A. Hitlerem a J. V. Stalinem. Na Stalingrad probíhal útok z jižní, střední a severní části, který byl veden německým generálem F. Paulusem společně s jeho 6. německou armádou. V počátku ofenzívy měli Němci navrch díky své výborné taktice „Blitzkriegu“. Jejich postup byl nezadržitelný a blížil si čím dál rychleji na předměstí Stalingradu, který dobyli. Bombardování silných leteckých perutí však ztížilo bojové podmínky při dobývání samotného města. Trosky budov poskytlo dokonalou obranu sovětským obráncům, kteří hrdinně bránili své město. Strategie „Blitzkriegu“ měla jednu nevýhodu, a tím byla její rychlost útoku, která způsobila dlouhé mezery v zásobování, které bylo obtížně chránit. Dalším nepříjemným faktorem bitvy o Stalingrad byla tuhá ruská zima.⁴⁷

⁴³ BROWNSTONE, David a FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 432

⁴⁴ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 157

⁴⁵ Tamtéž, s. 157, 173-187

⁴⁶ OSTRAVSKÝ, J. *Bitva o Stalingrad*. Londýn: „Čechoslovák“, 1943, s. 3-4

⁴⁷ Tamtéž, s. 5-7

Tuhá zima a smělé útoky Rudé armády zastavila: „*Nápor barbarských Germánů na východ byl 7./11. a Stalingradu byl definitivně zastaven. To je výsledek hrdinné obrany Stalingradu a bojů slavné 62. Rudé armády.*“⁴⁸

Rudá armáda přešla do protiofenzivy, kterou zahájil slavný ruský generál Georgij Konstantinovič Žukov dne 19. listopadu 1942, která se skládala ze tří částí: „*I. ÚDOBÍ: oboustranný obchvat německé 6. armády v prostoru u Stalingradu. II. ÚDOBÍ: obklíčení celé 6. německé armády a zatlačení ostatních německých sil na západ od Donu i na jih od Stalingradu. III. ÚDOBÍ: zničení německé obklíčené 6. armády a rozvinutí úspěchu do Ukrajiny a na Kubaň.*“⁴⁹

Všechny tři fáze vyšly ve prospěch Rudé armády. Němci byli zatlačeni a slavná 6. německá byla obklíčená ve Stalingradu, kde následně německý generál Paulus kapituloval. „*Zdá se, že bitva o Stalingrad jeví se mezníkem vedení války, která vyrvala německé armádě iniciativu navždy.*“⁵⁰

3.2.5. Válka v Tichomoří

USA vstoupilo do války, když byla jejich námořní základna Pearl Harbor na Havajských ostrovech napadena japonským námořním loďstvem a letectvem dne 7. prosince 1941. Americké námořnictvo utrpělo velké škody v řadách svých námořních a leteckých sil. Letadlové lodě jako byly Enterprise, Lexington a Saratoga, se v té době plavily po moři. Dne 8. prosince vyhlásilo USA Japonsku válku. Následně nacistické Německo a fašistická Itálie o tři dny později vyhlásily válku Spojeným státům americkým.⁵¹

Situace v Tichém oceánu byla velmi vážná. Důsledkem byla nepřipravenost Britů a Američanů, která způsobila, že Japonci postupně dobývali tichomořské ostrovy, na kterých budovali své opěrné body pro invazi do Austrálie, Filipín a Nové Guneii. Japonsko obsadilo Šalamounovy ostrovy, Atta, Mariany, Filipíny a mnohé další. Japonské síly ohrožovaly svými postupy Austrálii, Nový Zéland a Indii. Ofenzíva císařských sil skončila podobně, jako když Němci postupovali směrem na východ proti SSSR. Po překvapivém přepadu námořního přístavu Pearl Harbor japonský admirál Isoroku Jamamoto naplánoval útok dne 3. května 1942 na atol Midway ve střední části Tichého oceánu a několik ostrovů západních Aleut. Dne

⁴⁸ Tamtéž, s. 10

⁴⁹ Tamtéž, s. 11

⁵⁰ Tamtéž, s. 17

⁵¹ BROWNSTONE, David a FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 435

4. a 6. června 1942 proběhla bitva o Midway mezi japonskými a americkými silami. Chester W. Nimitz postavil proti Japoncům všechny své síly, co měl, včetně zbylých třech letadlových lodí, z nichž nejznámější byla Enterprise. Při těžkých bojích námořnictva a letectva utrpělo těžkou porážku Japonsko, které ztratilo čtyři letadlové lodě. Vítězství amerických sil zastavilo Japonsko v dalším dobývání Tichomoří. Od zdrcující porážky u atolu Midway se Japonci dostali do defenzívy. Výjimkou bylo obsazení aleutských ostrovů Atta a Kiska, které byly vzápětí vráceny do rukou Američanů. USA muselo postupně dobývat obsazená území Japonci a utrpěla při nich nejen těžké materiální ztráty, ale i ztráty na lidských životech, nevyjímaje utrpení civilního obyvatelstva během bojů v Tichomoří.⁵²

3.2.6. Vítězství Spojenců

Vítězství Rudé armády nad německým generálem Friedrichem Paulusem v bitvě u Stalingradu v září 1942, patřilo nepochybně k velkému obratu ve válce ve prospěch ruské protiofenzívy, která měla za úkol podlomení německých sil a ústupu ze Sovětského svazu. Hitler se pokusil o průlom, když se pokoušel dostat k obklíčené německé armádě ve Stalingradu, který ztroskotal. Další protiofenzíva Němců proběhla největší tankovou bitvou v dějinách 2. světové války. Boje u Kurského oblouku a města Orel se rozhodly tankovou bitvou u Prochorovky dne 12. 7. 1943, kde se střetlo přes 3000 tanků. Vítěznou stranou se stali sovětští tankisté a Němci byli zahnáni až za řeku Dněpr.⁵³

Další porážka vojsk Osy následovala na severu Afriky, která se odehrála v květnu 1943. Dvě velké armády britská a německá společně s Italy se střetly, aby bojovala o území zahrnující Egypt, Tunisko, Libye, Suezský průplav a ropná pole v arabských státech. „Pouštní liška“ Erwin Rommel, geniální stratég, se jako první rozhodl pro ofenzívu proti Britům. Jeho úspěchy vedly od Bir Hakejm-Ajn al-Ghazala, Tobruk až po al-Alamejn, kde došlo k veliké bitvě mezi Erwinem Rommelem a nově přichozím britským generálem Bernardem Montgomerym. Rommelovy jednotky se však zastavily, i když „blesková válka“ umožňovala rychlé vítězství, ale také zvětšovala rozsah bojujících a záložních jednotek mezi sebou, které měly za úkol dovážet zásoby. Rommel měl ke konci války v Africe už jen nepatrné množství vojenských sil. Afrikakorps při ústupu a následné defenzívě Brity v jejich protiútoky zdržela, ale posily, které Rommel žádal od A. Hitlera nezískal a byl donucen se

⁵² HUBÁČEK, Miloš. *Ofenzíva v Pacifiku*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 5-14

⁵³ BROWNSTONE, David a FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 436-438

vzdát. Mezi vojáky Afrikakorps se říkalo, že v té době nebojovali za Adolfa Hitlera a jeho nacistické Německo, ale za Erwina Rommela.⁵⁴

Ukončením bojů v Severní Africe se: „*Po porážce vojsk Osy v severní Africe se pozornost spojeneckého velení upřela k vylodění na Sicílii, jež mělo sloužit jako předstupěň k invazi do pevninské Itálie. Plány vylodění na Sicílii se připravovaly od jara 1943.*“⁵⁵

Docházelo k bojům nejenom o Sicílii, ale i o ostrov Maltu. Po dobytí Sicílie následovala vylodění v jižní Itálii a Salermu. Neustále spojenecké útoky bombardérů v týlu nepřítele začalo utahovat „smyčku“ kolem samotné Itálie. „*Vylodění spojeneckých vojsk na Sicílii se stalo jedním z impulzů k Mussoliniho sesazení v červenci 1943. Z vězení jej vysvobodili Němci, kteří na jeho záchranu podnikli smělou vzdušně výsadkovou operaci. Následně ho dosadili do čela loutkové vlády, úřadující na území německými vojsky obsazené severní Itálie. Poté co se německá obrana zhroutila, udeřila jeho poslední hodina. Mussoliniho zajali a zastřelili partyzáni. Neslavný konec muže, jenž se považoval za otce velkého italského národa.*“⁵⁶

Veliké vítězství spojeneckých vojsk byla bitva o Monte Cassino, která započala dne 22. ledna 1944 s cílem přerušit zásobovací trasu Němců. I když Spojenci dobyli Řím, následovala řada dalších operací za osvobození světa od tyranie nacistického Německa.⁵⁷

Přelom nastal také ve válce v Tichomoří. Poté, co byli Japonci zahráni do defenzívy, museli Američané podstoupit zdoluhavý postup pro osvobození tichomořských ostrovů, jako byly Šalamounovy ostrovy, Papua Nová Gunea, Guadalcanal a mnohé jiné těžce opevněné Japonci.

Největší bitvy, které se nepochybně zapsaly do dějin bitev 2. světové války, byly o Východní Novou Guneu a především Guadalcanal, kde boje trvaly od srpna 1942 do února 1943. Guadalcanal byl důležitým opěrným bodem pro spojenecké letectvo a námořnictvo. O nadvládu Tichomoří soupeřili mezi sebou dva nejslavnější námořní admirálové Isoroku Jamamoto a Chester Nimitz. Dobytím těchto ostrovů a četných vítězství Američanů nad Japonci byla odvrácena japonská invaze do Austrálie.⁵⁸

Důležitá ve válce byla také politická a diplomatická jednání. Za zmínku stojí leden 1943, kdy v Casablance bylo anglicko-americké jednání. Důležitá část byla otevření druhé

⁵⁴ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 126-137

⁵⁵ BISHOP, Chris a JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVA NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 219

⁵⁶ Tamtéž, s. 228

⁵⁷ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 559-578

⁵⁸ HUBÁČEK, Miloš. *Ofenzíva v Pacifiku*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 15-27

fronty. Quebec v srpnu 1943 padla otázka o otevření fronty v Evropě. Projednávalo se také o plánu zvaný Den D, který měl být klíčem k otevření západní fronty spojeneckými silami. Další jednání byla vedena v Moskvě mezi USA a SSSR v říjnu 1943, kde padly otázky o všeobecné bezpečnosti a hlavně bezpodmínečné kapitulace nacismu a fašismu. V Káhiře společně Velká Británie, USA a čínský maršál Čangajšek v listopadu 1943 projednaly společný postup a porážku Japonského císařství a následného vrácení dobytých zemí Japonskem zpátky Číně.⁵⁹

Za největší milník týkající se počátku osvobození Evropy Spojenci nepochybně patřil plán vylovení v Normandii, zvaný též jako Den D, který byl zahájen: „*V časných ranních hodinách 6. června obrovská flotila téměř 4 000 lodí zamířila přes kanál La Manche k pobřeží Normandie, aby zahájila dlouho a pečlivě připravovanou operaci OVERLORD – útok na západní křídlo Hitlerovy „pevnosti Evropa“.*“⁶⁰

Ode dne invaze spojenců v Normandii plánoval A. Hitler protiofenzívu, když pancéřové jednotky SS zvítězily u Arnhemu nad britskými a polskými vojáky. Jan Brečka ve své knize uvádí, že: „*Nakonec musely zbytky zničené divize v noci z 25. na 26. září ustoupit zpět za řeku. Sen o ukončení války ještě v roce 1944 se vytratil...*“⁶¹

„Herbstnebel“ operace, která měla za úkol zatlačit Spojence zpátky do moře. I přes úspěšné prolomení spojenecké obrany v oblasti Arden se však díky houževnatosti obránců podařilo útok SS odvrátit. I přes výzvy k ukončení protiofenzívy A. Hitler nedbal na radu svých generálů a tlačil své rozdrobené jednotky dál do útoku, to se mu stalo osudným.

*V průběhu bojů za osvobození Evropy, kdy: „Do konce ledna 1945 zatlačili Spojenci Němce do pozic, ve kterých byli před 16. prosincem.“*⁶²

Atlantický val, vychvalovaný nacisty, byl dobyt spojeneckými jednotkami Američanů a Britů. Následné vítězství v bitvě o Normandii donutilo Němce se stahovat. Ve francouzském hlavním městě Paříž vypuklo dne 19. srpna 1944 povstání, které dalo očekávat, neboť napětí mezi francouzským lidem a odpor vůči nacistickým okupantům gradoval. Následně přispěchal na pomoc oddíl vojsk Svobodné Francie pod vedením generála Phillipa Leclerca. Po kapitulaci Německých okupantů přijel do Paříže generál Charles de Gaulle, již stál v čele vlády Svobodné Francie.⁶³

⁵⁹ HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Print & Co., 2000, s. 216, 279, 291

⁶⁰ BŘEČKA, Jan. *Od invaze k Ardenám*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1994. s. 5

⁶¹ Tamtéž, s. 6

⁶² Tamtéž, s. 7

⁶³ BEEVOR, Antony. *Den D: Bitva o Normandii*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA s. r. o. a Jiří Ševčík, 2010, s. 381-410

Italsko-německá obranná linie u Monte Cassina byla dne 4. června 1944 prolomena spojeneckými jednotkami a následně byl osvobozen Řím a Florencie. Posléze padla Gótská linie do rukou polských vojáků.⁶⁴

V Tichomoří však probíhaly ještě urputnější boje, hlavně o Filipíny. V lednu až srpnu 1945 proběhla vyloďovací operace amerických sil, které zbavily Filipíny od japonských okupantů.⁶⁵

Východní fronta zaznamenala úspěchy v zatlačení vojsk států Osy. Boje probíhaly od roku 1943/44 a byla osvobozena města Ukrajiny a Sovětského svazu jako Sevastopol, Bělgorod, Sokolov a Leningrad. V Polsku proběhlo povstání ve Varšavě dne 1. srpna 1944. Mnohé další okupované země se postavily na odpor např. v Rumunsku, Moldávii, Maďarsku, Jugoslávii aj.⁶⁶

3.2.7. Konec druhé světové války a pád Berlína

Situace v hlavním městě nacistické říše nebyla optimistická, ale i přesto: „*Berlíňané, vyhublí z krácených přidělů a věčného napětí, měli o Vánocích roku 1944 jen málo důvodů k oslavám. Většina hlavního města Říše byla po náletech v troskách. Černý humor, pro který mají Berlíňané smysl, se pomalu začínal měnit v šibeniční.*“⁶⁷

Rok 1945 byl pro Hitlerovu říši znamením, že se blíží ke svému konci. Poslední nadějí měla být protiofenziva v Ardenách, která však proběhla bez úspěchu. Spojenci mohli bez větších problémů bombardovat ve dne a v noci za doprovodu svých stíhačů libovolné cíle v nacistickém Německu a fašistické Itálii. Válka na západě probíhala komplikovaným způsobem, a to díky špatnému počasí, kdy několikrát musel být plán ofenzivy k opevnění Západního valu, který posiloval přírodní hranici, a tou byla řeka Rýn. Hlavním cílem bylo překročení jeho toku a obsadit Kolín. Britové a Američané pod vedením generálů jako byli Bernard Law Montgomery, „bouřlivý“ George Smith Patton a Omar Bradley postupně obsazovali přístupy k Rýnu naproti městům, jako byla Wesel, Kolín, Koblence, Mohuč a Manheim a vytvořit předmostí pro konečnou ofenzivu do Berlína. To se podařilo díky obsazením posledního nepoškozeného mostu u Remagenu.⁶⁸

⁶⁴ HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000, s. 479-509

⁶⁵ BROWNSTONE, David a FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999, s. 449

⁶⁶ HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, Svojtka & Co., 2000, s. 362-363

⁶⁷ BEEVOR, Antony. *1945-Pád Berlína*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA s. r. o. a Jiří Ševčík 2004, s. 36

⁶⁸ BISHOP, Chris a JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 361-367

Závěrečná fáze bojů na západě skončila tím, že Spojenci obsadili Porúří, aby se dostali na východ a spojit se Rudou armádou, která postupovala z východu. „Dne 18. dubna 1945 stála vojska západních Spojenců nedaleko linie dosažené v okamžiku bezpodmínečné kapitulace Německa. Pozornost svět se nyní soustředila na východ, kde se Rudá armáda blížila k Berlínu.“⁶⁹

Obrana hlavního města Německa byla již marná, neboť: „V březnu 1945 již bylo jasné, že postupující Rudá armáda brzy změní německé hlavní město v bitevní pole. Hitler sice vydal rozkazy k obraně německého hlavního města, ty však byly spíše směsicí ideologické rétoriky a plamenných výzev k obyvatelstvu než rozpracováním praktických opatření k obraně města.“⁷⁰

Adolf Hitler vzhlížel s nadějí, která byla následně brána jako iluze, že porazí německé obránce se svým milionem mužů, který se však skládal z dětí (tzv. Hitlerjugend) a starců, mnozí jen se základním vojenským výcvikem. Odvahu jim dodávala zvěst, že Rudá armáda znásilňuje a vraždí ženy a děti. Sovětský nápor na Berlín začal dne 16. dubna 1945, který vedli sovětské generály G. K. Žukov, I. Š. Koněv a K. K. Rokossovskij. G. K. Žukov s I. Š. Koněvem postupovali sobě naproti, aby společně obklíčili Berlín. Taktika zde byla jednoduchá, naprostá dělostřelecká převaha, kobercové nálety bombardéry a následný frontový útok tanků a pěchoty. Následoval boj o každý dům a zatlačování posledních zbytků wehrmachtu. O několik dní později, dne 27. dubna 1945 už německé síly byly v koncích. Dne 30. dubna společně se svojí manželkou Evou Braunovou se Adolf Hitler zastřelil, aby nepadl do rukou Rudé armády. Dne 4. května utichly zbraně německých obránců. Bezpodmínečná kapitulace Německa proběhla dne 8. května 1945 v Berlíně. V Evropě nastal vytoužený mír.⁷¹

V Tichomoří se stále odehrávaly kruté boje mezi Spojenci a Japonci. V únoru 1945 dobyli Američané ostrovy Iwodžima a Okinawa po dobytí Filipín. Japonci i přes bombardování jejich země odmítli kapitulaci. USA nechtělo dopustit invazi na samotné japonské ostrovy s vědomím těžkých ztrát svých vojsk. Dne 6. srpna svrhlo americké letectvo nejničivější zbraň tehdejší doby, atomovou bombu, nazvaná „The little boy“ – chlapeček na město Hirošimu. I poté však Japonci odmítli kapitulaci. 9. srpen lehlo popelem pod výbuchem druhé atomové bomby. Následky těchto bombardování byla otřesná. Mnoho mrtvých a následně umírajících lidí po konci války. 8. srpna SSSR vyhlásilo Japonsku válku. Japonský

⁶⁹ BISHOP, Chris a JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s. r. o., 2013, s. 369

⁷⁰ Tamtéž, s. 369

⁷¹ Tamtéž, s. 369-375

císař Hirohito dne 15. srpna oznámil kapitulaci Japonska, která byla podepsána na válečné lodi Missouri dne 2. září 1945.⁷²

2. světová válka patřila mezi největší konflikty, které kdy lidstvo zažilo, a to s velkými materiálními, ale hlavně lidskými ztrátami na životech. Byla ztělesněným zlem, které otřásl svět nejen v průběhu války, ale i po několika desetiletích až do současnosti. Situace po ní byla i nadále napjatá, neboť se schylovalo k jinému světovému konfliktu mezi vítěznými velmocemi USA a SSSR, a to ke studené válce.

4. Školní systém a rámcový vzdělávací program Německa

Školní systém Německa je v mnoha ohledech odlišný od České republiky. Německo se totiž skládá z šestnácti spolkových zemí, kde v každé z nich je jiná struktura školního a vzdělávacího systému. Tato odlišnost od našeho systému je dána tím, že každá spolková země Německa je provázána a ovlivněna historickými, společenskými a politickými specifiky. Německo si velmi zakládá na kvalitním vzdělávání, které podporuje stále její hospodářskou prosperitu a politicky pevné zázemí v EU.⁷³

4.1. Struktura školského systému

Jak již bylo zmíněno, struktura školského systému ve Spolkové republice Německo je velmi rozlišná a každá země si mění svá pravidla, ale zároveň respektují společný rámcový program. Uvádím zde nástin části školského systému, který je též ve spolkové zemi Berlín, kterou budeme v této kapitole dále rozebírat o její rámcový vzdělávací program týkající se výuky dějepisu.

Nyní nahlédneme k základnímu rozdělení vzdělávacích stupňů školského systému. Jak uvádí ve svém článku Eliška Walterová: *„Povinná školní docházka začíná po dovršení šesti let věku dítěte. Zpravidla trvá 9 - 10 let jako plná povinná docházka, další tři roky jako částečná pro učeně, celkem tedy 12 let. Žáci mají možnost, navštěvovat dobrovolně navíc jeden rok školy, jehož absolvování je opravňuje k dokončení úplného středního vzdělání.*

První stupeň (primární vzdělávání) je tradičně čtyřletý. Věk 10 let je klíčový pro volbu další vzdělávací dráhy. Soustavu sekundárního vzdělávání tvoří tři proudy:

⁷² HUBÁČEK, Miloš. *Ofenziva v Pacifiku*. Praha: Mladá fronta, 2000, s. 369-373

⁷³ WALTEROVÁ, Eliška. *Struktura vzdělávacího systému v Německu*. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/510/STRUKTURA-VZDELAVACIHO-SYSTEMU-V-NEMECKU.html/>

- *hlavní škola - Hauptschule (5 - 6 let)*
- *reálná škola - Realschule (6 let)*
- *gymnázium – (9 let)*

V sekundárním cyklu vznikl také nový netradiční, nepříliš rozšířený typ integrované školy, tzv. souhrnná škola (*Gesamtschule*). Tento nepříliš rozšířený typ střední školy sjednocuje všechny tři předchozí typy. Výskyt tohoto typu školy se výrazně liší v jednotlivých spolkových zemích (v Berlíně ji navštěvuje čtvrtina celkového počtu žáků).⁷⁴

Rozdělení škol v sekundárním sektoru I. a II.:

Sekundární úroveň I.

Tato úroveň poskytuje žákům rozhled v dalším pokračování jejich vzdělávání, případně k samotnému povolání. V Berlíně je sekundární stupeň I. dle úrovně roku 7 – 10 ročník.⁷⁵

- **Hlavní škola:** umožňuje všeobecné vzdělávání a přípravu na další vzdělávání, popřípadě povolání.
- **Reálná škola:** do této školy přicházejí žáci z hlavní školy, kde se dále mohou vzdělávat a připravovat na další možnosti studia na středních odborných školách s maturitou, případně k vysokoškolskému vzdělání.
- **Gymnázium:** umožňuje rychlé získání maturity a umožňuje přístup ke všem možným odborného vzdělávání a vysokým školám.

Sekundární úroveň II.

- **Gymnasium s pokročilou úrovní:** dle úrovně věku bývá v pátém až třináctém ročníku. Umožňuje složit maturitu a přípravu ke vstupu na všechny typy vysokých škol.⁷⁶

V Berlíně je školský systém trochu jiný, než zde obecným způsobem zmiňujeme. Gymnázium je dle ročníků od pátého do desátého. Integrovaná sekundární škola je od

⁷⁴ WALTEROVÁ, Eliška. Struktura vzdělávacího systému v Německu. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/510/STRUKTURA-VZDELAVACIHO-SYSTEMU-V-NEMECKU.html/>

⁷⁵ Das Berliner Schulsystem. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/bildungswege/aufbau_berliner_schulsystem.pdf?start&ts=1282821266&file=aufbau_berliner_schulsystem.pdf

⁷⁶ Bildungssystem in Deutschland. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Bildungssystem_in_Deutschland#Sekundarbereich_I

sedmého do desátého ročníku a společná škola (pilotní projekt) od prvního do desátého ročníku.⁷⁷

4.2. Rámcový vzdělávací program pro sekundární úroveň I. – Dějepis⁷⁸

V této části se budeme zabývat rámcovým vzdělávacím programem určeným pro školský systém v hlavním městě Německa Berlíně, který se týká výuky dějepisu. Tento program je určen pro hlavní, reálné a společné školy, dále také pro gymnázia. Sekundární úroveň je rozdělena na ročníky od sedmého do desátého.

V našem rozboru berlínského RVP se budeme věnovat následujícím podkapitolám, které se týkají učení a vyučování, posouzení výkonnosti a její hodnocení a v poslední řadě výuka samotného tématu a obsahu druhé světové války.

4.2.1. Učení a vyučování

Hned v úvodu kapitoly informuje rámcový vzdělávací program Berlína pedagogického pracovníka, že samotné vyučování se tvoří aktivitou nejen pedagogů, ale také přispěním samotných žáků do procesu vzdělávání a studia. Tímto se zvyšuje schopnost studentů přijmout odpovědnost a aktivně se podílet na navrhování výuky. Během vzdělávání získávají žáci pro sebe aktuální obraz reality, vytvořit svůj vlastní názor či případně správným způsobem zkritizovat problém, který se naskytne. Další důležitou vlastností, kterou získají, bude spolupráce mezi sebou. Získají zpětnou vazbu. Pedagog bude žáky usměřňovat správným směrem a v respektování zájmu žáků, aby mohli případně pokračovat ve svém studiu.⁷⁹

V několika odstavcích se dozvídáme o metodách při výuce, které jsou vhodné, aby pedagog dodržel. Tím jsou například: „*Přípravou a realizací výuky spojující učební plány a projekty na podporu spolupráce při vyučování a dále umožňuje všechny strany multiperspektivního vnímání.*“⁸⁰

⁷⁷ Das Berliner Schulsystem. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/bildungswege/aufbau_berliner_schulsystem.pdf?start&ts=1282821266&file=aufbau_berliner_schulsystem.pdf

⁷⁸ SENATSVERWALTUNG FÜR BILDUNG, Jugend und Sport Berlin. *Rahmenlehrplan für die Sekundarstufe I: Geschichte*. Berlin: Oktoberdruck AG Berlin, 2006

⁷⁹ Tamtéž, s. 6-7

⁸⁰ Tamtéž, s. 7

Velmi vhodně uvádí RVP Berlína také zapojení žáků do spolupráce na projektu: „který nabízí studentům se nejen kreativně zdokonalovat, ale aktivně se zapojovat v závislosti na jejich věku do vytváření vzdělávacích produktů. Žáci mohou používat interdisciplinární dovednosti a schopnosti jako například metoda dokumentace a prezentace. Tímto způsobem se mohou připravit na další možnosti pokračování svého studia na vysokých školách.“⁸¹

4.2.2. Posouzení výkonnosti a její hodnocení

V této pasáži nalezneme: „Že průběžná zpětná vazba a učení tvoří základ pro individuální učení a posiluje ochotu se učit. Rozhodující pro vzdělávání žáků je specializovaná didaktika s kritérii, která je stanovená prostřednictvím srozumitelného vývoje.“⁸²

V dalším pokračování podkapitoly musí pedagog vytvořit vhodné podmínky pro vzdělávání žáků tím, že bude hodnotit nejen jejich slabé stránky, ale také ty silné. Žáci samozřejmě musí pochopit, že je to k jejich vlastnímu prospěchu a rozvoji své vlastní osobnosti.⁸³

V závěru této podkapitoly je uvedeno, že: „Hodnocení výkonnosti je spojeno s rámcovým vzdělávacím programem, dále právními a správními předpisy. Veškeré podmínky jsou specifikovány pro daný ročník studia. Hodnocení výkonnosti se provádí formou ústní, písemné nebo praktické.“⁸⁴ Tím se žákům umožní, připravit se na další vzdělávání na středních školách a gymnáziích. Dále převzít odpovědnost v sociálních procesech.

4.2.3. Téma a obsah výuky druhé světové války

Obecně se o tématech v RVP říká, že: „Celkově témata obsahují 60 % výuky a zbylých 40 % je formativních krze prostřednictvím učební skupiny. Dále je nutné témata chronologicky zpracovat a zakomponovat z hlediska v regionu, ve kterém se vyučují. Témata a její obsah umožňují získávat žákům znalosti a dovednosti.“⁸⁵

⁸¹ Tamtéž, s. 8

⁸² Tamtéž, s. 8

⁸³ Tamtéž, s. 8

⁸⁴ Tamtéž, s. 8

⁸⁵ Tamtéž, s. 23

Témata by měla poskytovat dostatečné informace každému žákovi ze všech ročníků. Žáci by měli umět využívat odborné výrazy, položit otázky týkající se tématu a zároveň odpovědět, vyhodnotit zdroje, obrázky, mapy, statistiky, grafy, dále historické příběhy, filmy, dokumenty či počítačové aplikace. Využívat literárních a internetových zdrojů, jak textových, zvukových, tak i obrazových a schopnost je zkoumat, popsat, případně vyslovit svoji kritiku.⁸⁶

V našem zkoumaném tématu druhé světové války nalezneme v RVP, že se vyučuje v ročníku devátém a desátém. Jeho výuka se pod přesným názvem Demokracie a Diktatura rozvádí nejdříve v obsahu, kde se dozvídáme, co se bude žákům od probírané látky vykládat: *„Studenti se v této oblasti budou věnovat německým a evropským dějinám od dob první světové války do konce druhé světové války. Žáci získají znalosti o vývoji, struktuře a událostech z let 1914-1915 a poznají, že Německo a Evropa nebyly vždy demokratické země, ale že totalitní ideologie zprava a zleva ovlivnily, postihly a ovládaly život lidí a státních organizací.“*⁸⁷

V další části obsahu zmiňující výuku demokracie a diktatury je uvedeno, že: *„žákům umožňuje dnešní exemplární výuka navštívit a poznat historického památky týkající se totalitního režimu. Berlín umožňuje tyto aktivity svým studentům. Dále pochopí, že demokracie není vždy zajištěna po trvalou dobu.“*⁸⁸ Žáci by měli vědět, že existují také odpůrci demokracie a v pozdějších dobách jím byli nacisté, bolševici a později stalinisté v SSSR. Stejně tomu tak bylo v pracovních táborech – gulazích a koncentračních táborech nacistů.⁸⁹

V závěru obsahu má nabádat učitele, aby správným způsobem vykládali toto stále problematické téma, neboť vyžaduje mnoho úhlů pohledů, jak bude realizováno ve výuce a jak jej žáci pochopí a co získají za vědomosti, které si odnesou nejen do svého dalšího vzdělávání. Studenti pochopí svým vyhodnocením první a druhou světovou válku a jak těžké je zmírnit odlišné zájmy a jak je důležité diferencovat a respektovat konflikty na úrovni mezinárodní, evropské, národní a mezilidské. Současnými a budoucími kroky se dnes udržuje soudržnost jednoho světa.⁹⁰

Nyní se budeme věnovat kompetencím ve vztahu k danému tématu RVP Berlína – demokracie a diktatura. Kompetence jsou určeny k tomu, co žáci budou vědět, co mohou

⁸⁶ Tamtéž, s. 23

⁸⁷ Tamtéž, s. 38

⁸⁸ Tamtéž, s. 38

⁸⁹ Tamtéž, s. 38

⁹⁰ Tamtéž, s. 38

získat za zkušenosti ve vzdělání, a které mohou uplatnit v praxi a dalším studiu. Např. pod vedením učitele rozpoznají ideologické, ekonomické a politické konflikty v historickém fenoménu a zkoumat do jisté míry jeho význam pro současnost. Dále zkoumat kritéria týkající se historických událostí aktérů. Popíší a vyjádří svůj názor na ilustrace např. dobové plakáty, dokumentární filmy apod. Zapojí se společně do diskuze, kde budou rozebírat své mínění o konkrétní době či události. Dále budou navštěvovat vzdělávací instituce v podobě muzeí, ale také exkurzí po historických památkách připomínající obraz diktatury v Evropě a první a druhé světové války a mnohé další.⁹¹

V tématu demokracie a diktatura je důležité, aby žáci argumentovali své názory, aby rozlišovali, co je vlastnictví a hodnota rozsudků a vyjádřili k tomu svůj názor. V závěru této části je velmi vhodným způsobem napsáno, aby: *„si vážili svých ústních a písemných příspěvků v lidských a občanských právech, zásad svobod a rovnosti a další formy demokratického vyjádření.“*⁹²

V závěru uvádíme ukázkou obsahu, který se týká tématu demokracie a diktatura v německém rámcovém vzdělávacím programu v Berlíně, ve kterém se žáci díky těmto výukovým bodům vzdělávají.⁹³

⁹¹ Tamtéž, s. 39

⁹² Tamtéž, s. 40

⁹³ Tamtéž, s. 40

5. Analýza německých učebnic dějepisu – 2. světová válka

V dnešní době je na knižním trhu množství různých druhů učebnic dějepisu. Liší se v ceně, grafickou podobou, didaktickou strukturou a zpracováním či obsahem, který je předkládán čtenářům, studentům základních škol, gymnázií, vysokých škol a univerzit. Doktor Marek Šmíd ve své publikaci dále uvádí, že: „*Jsou odlišné ve výběru událostí, v jejich řazení a hodnocení, v klíčových historických jevech a rozdílné taktéž ve výběru osobností.*“⁹⁴

Náš výzkum se bude zabývat 2. světovou válkou v německých učebnicích dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií. Hlavním tématem bude ukázat strukturu (statistika, tabulky), obsah (rozsah stránek týkající se tématu, odkazy na daná témata), grafická podoba (ilustrace) a didaktické zpracování. Pro náš výběr jsme zvolili pět německých učebnic dějepisu, které budeme mezi sebou porovnávat a zjišťovat jaké rozdíly jsou v konkrétním zpracování historické válečné události v dějinách 20. století.

Níže uvádíme seznam pěti německých učebnic dějepisu určené k analýze.

Seznam analyzovaných učebnic:

1. Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen⁹⁵
2. ANNO 9⁹⁶
3. Geschichte Plus⁹⁷
4. Geschichte und Geschehen⁹⁸
5. Das waren Zeiten 4 – Das 20. Jahrhundert⁹⁹

⁹⁴ ŠMÍD, Marek. T. G. Masaryk v slovenských a českých středoškolských učebnicích dějepisu. *Studia Historica Nitriensia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, č. 15, s. 272-298.

⁹⁵ EMMERICH, Alexander. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*. Berlin, 2013.

⁹⁶ BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig, 2012.

⁹⁷ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin, 2007.

⁹⁸ BERNLOCHNER, Ludwig. *Geschichte und Geschehen*. Leipzig, 2007.

⁹⁹ BRÜCKENR, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen, 2007.

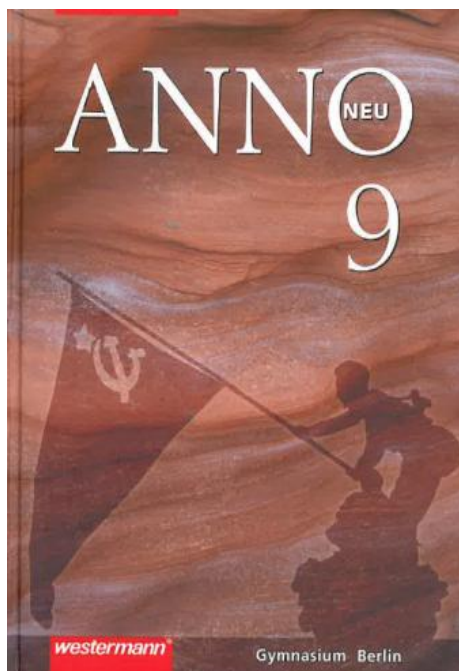
5.1. Seznámení s německými učebnicemi dějepisu

1. Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen

Učebnice určená pro studenty gymnázií poskytuje velmi jasné stručné informace, ucelené do údajů a dat o 2. světové válce. Jedná se o příručku určenou k rychlému vyhledání např. historická data či milníky.

2. ANNO 9

Svým způsobem velmi rozsáhlá učebnice dějepisu, jak po obsahové, tak grafické stránce. Díky svým možnostem, které poskytuje, získá student kvalitní informace o světovém válečném konfliktu. Tato učebnice je v převážné části užívána gymnázií.

3. Geschichte Plus

Bohatým způsobem ilustrovaná a po obsahové stránce dostatečně pojatá učebnice dějepisu, ve které jsou historická data pečlivě zpracována po všech stránkách, ať u grafické či obsahové. Dle tohoto výukového materiálu se vyučuje historie na základních a reálných školách a gymnáziích.

4. Geschichte und Geschehen

Další kvalitní zpracování týkající se historických dějin, událostí a především tématu největšího válečného konfliktu v dějinách lidstva 20. století nalezneme v této učebnici, která více než dostačujícím způsobem je vhodná pro výuku dějepisu, která je určená pro základní školy a gymnázia.

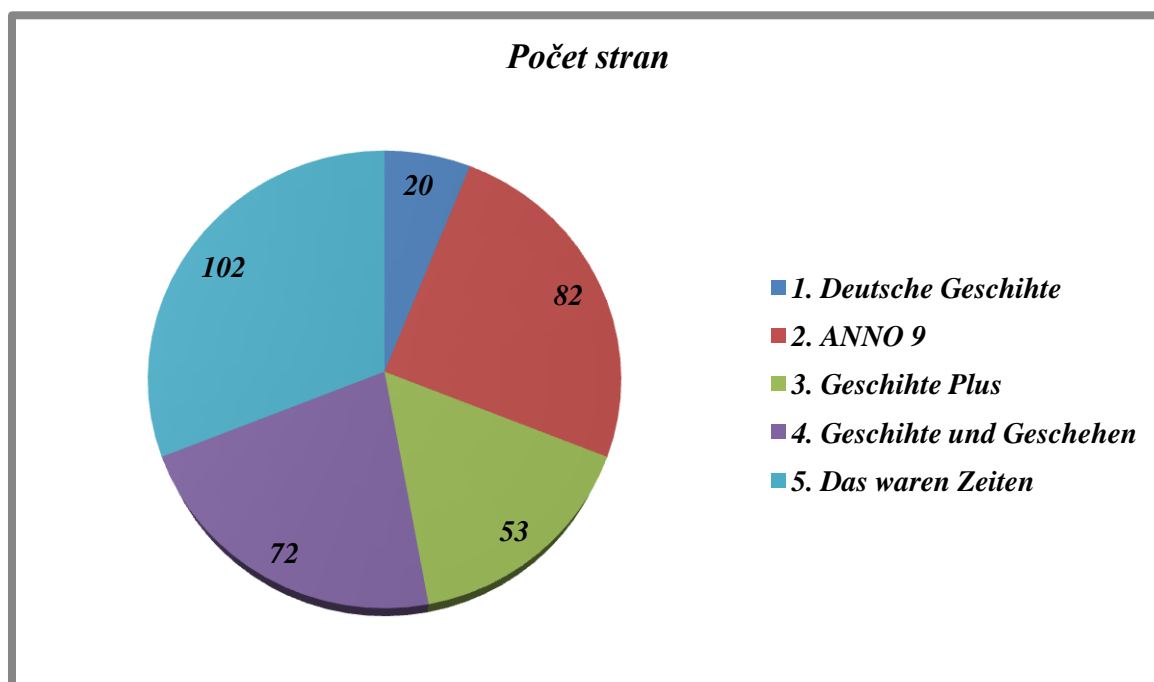
5. Das waren Zeiten 4 – Das 20. Jahrhundert

Zdařilá forma výukového materiálu poskytující svým historickým přehledem dat, statistik, mínění historiků apod. dostatečné vzdělání v oblasti nejen druhé světové války. Má širší využití, jak pro gymnázia, tak pro základní a reálné školy.

5.1.2. Rozsah stránek věnující se tématu druhé světové války

Zde uvádíme rozsah stran vybraných německých učebnic dějepisu, které se zabývají tématem druhé světové války, nacismem a diktaturou v letech 1939 - 1945. V grafu jsou vidět rozdíly mezi těmito vybranými učebnicemi.

V našem výzkumu počtu stránek týkajících se konkrétně tématu druhé světové války v německých učebnicích dějepisu převažuje, *Das waren Zeiten* společně s *ANNO 9* a *Geschichte und Geschehen*. Za těmito třemi učebnicemi, které naskýtají velké množství informací a detailů válečného konfliktu stojí, *Geschichte Plus* a *Geschichte und Geschehen* a nejmenším počtem stran zastupuje *Deutsche Geschichte*.

Z pěti vybraných učebnic se zabývá v průměru 65 stran tematikou druhé světové války, což je v našem případě více než dostačující pro samotnou výuku a studium.

Nastává samozřejmě otázka, v jaké míře se učebnice využívají a jaké formy výuky se týkají, např. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen* charakterizuje téma druhé světové války stručně, ale vystihuje všechny důležité informace od příčin do konce válečného konfliktu a využívá se jako příručka v gymnáziích.

5.1.3. Porovnání německých a českých učebnic dějepisu

V porovnání s českými učebnicemi dějepisu pro základní školy a nižší stupně gymnázií jsme se dosud nesetkali s takovým rozsahem stran, grafické podoby ani vysvětlení jednotlivých historických událostí druhé světové války. V naší analýze budeme zkoumat jaké výhody či nevýhody mají učebnice, jak z České republiky, tak z Německa.

Příkladem uvádíme srovnání dvou učebnic *Dějiny 20. Století*¹⁰⁰ a *ANNO 9*.¹⁰¹

V rozdílu rozsahu stran věnovaným tématu druhé světové války je jednoznačně *ANNO 9* se svými 82 stranami před *Dějiny 20. století*, které má 32 stran. Obě učebnice obsahují kontrolní otázky a úkoly pro zopakování probrané části tématu. *ANNO 9*, obsahuje kontrolní otázky, které mají za úkol vysvětlit historickou událost např. v ilustraci¹⁰², ale *Dějiny 20. století* se velmi vhodnými otázkami dotazují na názor žáků a další její výhodou je dialogický rozhovor mezi dvěma žáky, kteří sdělují svůj názor o otázce druhé světové války.¹⁰³

V dalším rozboru obou učebních materiálů se zaměříme na grafickou podobu a případné zajímavosti, které rozvinou představu žáků o atmosféře a situaci těchto časů. V české učebnici dějepisu lze nalézt ilustrace, které ukazují na hlavní části druhé světové války a také zajímavosti např. o válečné technice, která pomohla uspišit porážku Německa. Ilustrace jsou zde především ilustrované¹⁰⁴, než v *ANNO 9*, kde nalezneme především historické fotografie a v dalších zajímavostech dobové plakáty.¹⁰⁵

V obou učebnicích není možné nalézt přiložené CD s dalšími výukovými materiály či zajímavostmi jako např. ukázky z dobových filmů či dokumentů. V české učebnici dějepisu jsou například tipy vhodné na exkurzi po památnících druhé světové války.¹⁰⁶ Vhodné internetové odkazy, zdroje k ilustracím, k dokumentárním filmům či rozhovorům s historiky

¹⁰⁰ MANDELOVÁ, Helena, KUNSTOVÁ, Eliška, PAŘÍZKOVÁ, Ilona, *DĚJINY 20. STOLETÍ*, Liberec: DIALOG knižní velkoobchod a nakladatelství, 2005

¹⁰¹ BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: westermann, 2012.

¹⁰² Tamtéž, s. 164-165

¹⁰³ MANDELOVÁ, Helena, KUNSTOVÁ, Eliška, PAŘÍZKOVÁ, Ilona, *DĚJINY 20. STOLETÍ*, Liberec: DIALOG knižní velkoobchod a nakladatelství, 2005, s. 62 - 65

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 60 - 67

¹⁰⁵ BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: westermann, 2012, s. 168-173

¹⁰⁶ MANDELOVÁ, Helena, KUNSTOVÁ, Eliška, PAŘÍZKOVÁ, Ilona, *DĚJINY 20. STOLETÍ*, Liberec: DIALOG knižní velkoobchod a nakladatelství, 2005, s. 64 - 65

chybějí v těchto analyzovaných publikacích. Vyjímaje německou učebnici dějepisu *Das waren Zeiten*, kde nalezneme ke každé kapitole týkající se tématu druhé světové války internetový odkaz se zdrojem např. o Versailleské smlouvě.¹⁰⁷

5.2. Analýza klíčových témat v německých učebnicích dějepisu

V této části analýzy učebnic 2. světové války se budeme v každé knize zvláště zabývat historickými milníky či mezníky, které byly označovány jako důsledky, příčiny a dále vypuknutí 2. světové až cesta k porážce samotného Německa. V nichž budeme analyzovat případnou shodu či neshodu, rozsah stran obsahu týkající se samotných témat a také grafické podobě.

Níže uvádíme seznam klíčových témat, které budou hlavními body určené k analýze textů německých učebnic dějepisu.

Klíčová témata:

1. Příčiny druhé světové války
2. Vypuknutí druhé světové války
3. Počáteční úspěchy nacistického Německa
4. Vstoupení SSSR a USA do války
5. První neúspěchy Německa
6. Porážka OSY a pád Berlína
7. Bilance druhé světové války

¹⁰⁷ BRÜCKENR, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C. C. BUCHNER, 2007, s. 15

5.2.1. Příčiny druhé světové války

1. Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen

Učebnice se věnuje počátkům 2. světové války velmi stručným, ale překvapivě dostatečným obsahem informací a dat. Od roku 1918–1933 kdy v tomto meziválečném období probíhaly především politické a ekonomické situace, které završily poté vypuknutí

1933–1945

224

Machtergreifung und Gleichschaltung

1933 Am 4. 1. beginnt die letzte Etappe im Kampf Adolf Hitlers um die Regierungsgewalt im Deutschen Reich: Hitler folgt einer Einladung Franz von Papens zu einem Kontaktgespräch im Haus eines Kölner Bankiers, wo Papen ihm eine Koalition aus NSDAP und DNVP (Deutschnationale Volkspartei) unter gemeinsamer gleichberechtigter Führung vorschlägt. Hitler fordert jedoch die alleinige Führung. Während Reichskanzler Kurt von Schleicher sich noch um die Ausrufung des Staatsnotstands und Auflösung des Reichstags bemüht, beauftragt Reichspräsident Paul von Hindenburg Papen Mitte Januar, streng vertraulich die Möglichkeiten einer neuen Regierungsbildung zu sondieren.

Am 28. 1. entzieht Hindenburg Schleicher das Vertrauen. Der Weg für Papen ist jetzt frei, und schon zwei Tage später ernannt Hindenburg Hitler zum Reichskanzler.

MEILENSTEIN

1933 Hitler zieht in die Reichskanzlei ein
30. Januar Die sogenannte Machtergreifung Adolf Hitlers war kein Staatsstreich, sondern zunächst nur die Bildung eines weiteren Präsidialkabinetts nach der Art seiner Vorläufer ab 1930. Dem Kabinett der »nationalen Konzentration«, das der Reichspräsident am 30. 1. vereidigte, gehörten außer Hitler mit Wilhelm Frick und Hermann Göring nur zwei weitere Nationalsozialisten an. Vizekanzler Franz von Papen und Alfred Hugenberg fühlten sich als die starken Männer im Kabinett; sie glaubten, die nationalsozialistische Massenbewegung »gezähmt« zu haben und für die Stabilisierung ihrer konservativ-autoritären Regierung benutzen zu können. Papen meinte: »In zwei Monaten haben wir Hitler in die Ecke gedrückt, dass er quietscht.« Die tatsächliche Machtergreifung vollzog sich schrittweise bis zur Vereinigung der

světového konfliktu. V každé oblasti příčiny se věnuje krátké doslovné pasáži v německém překladu „Meilenstein“ – milník. V příloze uvádíme například ukázkou z učebnice.¹⁰⁸

V roce 1933, kdy politická strana NSDAP¹⁰⁹ v čele s Adolfem Hitlerem začala poslední etapu své politické kampaně proti vládě v německé říši, kde v rozhovoru s Franzem von Papenem debatovali o spojení NSDAP a DNVP¹¹⁰ (Deutschnationale Volkspartei). V milníku se uvádí, že v datu 28. 1. 1933, Hindenburg o dva dny později jmenuje Hitlera říšským kancléřem. Následovalo zrušení první demokratické výmarské republiky a nástup nacistického a diktátorského

Německa. Kniha dále ukazuje i statistiky v procentech např. „Při říšských volbách ze dne 31. července je nejsilnější stranou NSDAP (37,3 %), SPD 21,6 %, KPD 14,3 %.¹¹¹

Touto strukturou se dále popisují pokračující události směřující ke světovému válečnému konfliktu. V grafické podobě však v učebnici nelze nalézt ilustrace nebo statistiky a tabulky k daným příčinám konfliktu, vyjímaje ilustraci na začátku každé kapitoly či ukazatelů procent. V této oblasti učebnice disponuje se svými 22 stránkami dostatečným studijním materiálem. Nenalezneme zde však kontrolní otázky či tipy vhodné pro žáka, aby si zopakoval probranou látku.

¹⁰⁸ EMMERICH, Alexander. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*. Berlin: Bundeszentrale für politische Bildung, 2013, s. 224

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 224

¹¹⁰ Tamtéž, s. 224

¹¹¹ Tamtéž, s. 222

2. ANNO 9

Německá učebnice *ANNO 9* je v poměru s předchozím učebním materiálem o poznání mnohem propracovanější, co se týká struktury a grafické podoby, ve které nacházíme více ilustrací, dobových fotografií (především dobových plakátů at' již propagandistických, tak z kulturního prostředí, map aj.) a statistik apod.

V naší ukázce prvního tématu jsme si vybrali za rozbor Versailleskou smlouvu, kde je patřičným způsobem vyložena situace, která svými sankcemi a reparacemi vůči samotnému Německu nezamlouvala nejen obyvatelům tohoto národa, ale samotnému Adolfu Hitlerovi, které tato omezení využil ve svých volebních kampaních.

V ukázce uvádíme mapu: Evropa po 1. sv. válce a propagační plakát proti Versailleské smlouvě.¹¹²

Ve velkém měřítku jsou zde popisovány konkrétní sankce vůči poraženému Německu v číslech, statistikách a ilustračním materiálu z dané historické doby a události. Vhodným způsobem pomocí tabulek a historické linie popisuje krátce fáze od Výmarské republiky až po počátek konfliktu.

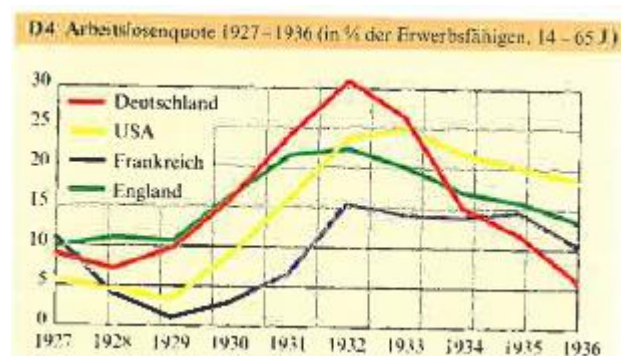
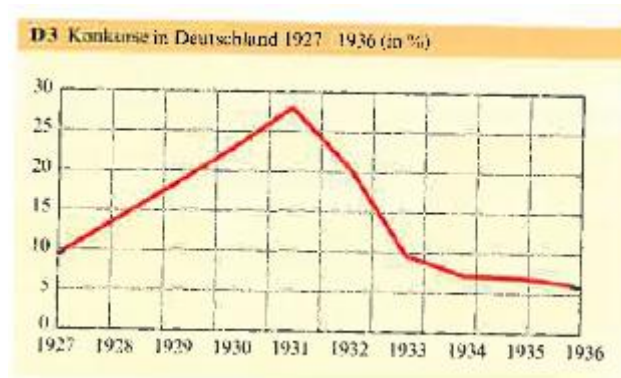
Učebnice velmi vhodným způsobem využívá dobových ilustrací ve formě map, plakátů, fotografií či ukázek např. platidel, spisů vyhlášek apod. ve statistikách se rovněž odkazuje na dobové plakáty či výňatky z administrativní činnosti. Zabývá se též kulturou a

¹¹² BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: westermann, 2012 s. 104 – 105.

technikou doby, ve kterých dokazuje rovněž svojí velmi dobrou strukturu obsahu a grafické podoby.

3. Geschichte Plus

Je jedna z dalších velmi zdařilých učebnic dějepisu, které nelze mnoho, co vytýkat v daném tématu. V úvodu nabízí možnost nahlédnout do velmi dobře strukturované časové osy v průběhu zkoumané kapitoly. Hmotný rozsah skýtá více učebního materiálu než v předchozích dvou učebnicích, a to nejen grafické podobě, ale především díky grafům a statistikám, v nichž je názornou ukázkou další příčina a tou je světová hospodářská krize a následná masová nezaměstnanost lidí.¹¹³

V učebnici je snadná orientace a přehlednost textu, grafické podobě a statistikách. Ve svých statistikách odkazuje, z jakých zdrojů čerpá. Popisuje rozdíly, v čem chtěly mocnosti jako USA a Německo světovou krizi a velkou nezaměstnanost zmírnit. Používá v každé kapitole vhodným způsobem strukturu textu, statistickou analýzu, grafickou podobu např. ilustrace říšského vůdce A. Hitler nebo ministra propagandy Josepha Goebbelse. V dalším směru je praktická pro samotné studenty, a to ve formě „Arbeitsaufträge“ v českém překladu

¹¹³ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007, s. 92 – 93.

pracovních úkolů např. kdy mají analyzovat obrázky a jejich souvislosti, co mohlo zapříčinit tyto situace v celém světě a mnohé další. Tím získají studenti a především pedagog zpětnou vazbu ve svém výukovém programu.

4. Geschichte und Geschehen

V další zmínce z tématu příčin druhého světového konfliktu stojí za zmínku ideologie nacismu. V knize nalezneme nejen obsahově uspokojivé materiály, ale především zde popisuje ideologii, propracování systému nacismu. Zde nalezneme chronologicky a přehledně postup situace k rychlému nástupu Adolfa Hitlera k moci. Od data 30. ledna 1933, kdy se stal Adolf Hitler říšským kancléřem, přes ideologii národně socialistické: rasové doktríny a antisemitismu, dále sociálního darwinismu a nacionalismu aj. V následných podkapitolách jsou vysvětleny nejen tato témata, ale také u ostatních hlavních příčin 2. světové války. V příloze poukážeme na ideologii nacismu a jeho styl propagandistické politiky.¹¹⁴

V každé kapitole týkající se výzkumu našeho tématu je až mnoho informací a zbytečně studenta zahlcují. Výhodou jsou ale zajímavé ukázky např. ze zákulisí Hitlerova projevu, kdy jsou patrné jeho mimořádné mimické a gestikulační projevy, které však získal od filmových a divadelních herců. K závěru každé kapitoly lze opět nalézt jako v předchozí analýze učebnice dějepisu otázky a úkoly vhodné pro zpětnou vazbu pedagoga a jeho studentů.

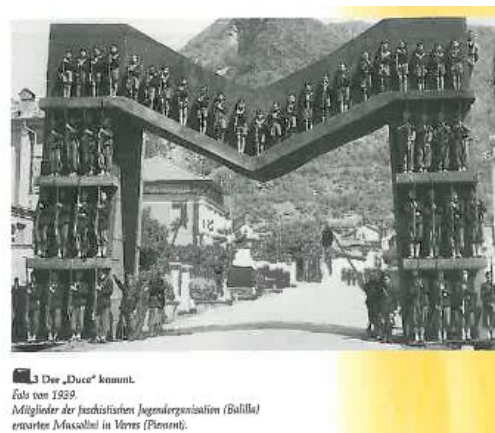
M 3 Hitler als Redner, 1934
Gestik und Mimik waren genau – z. B. vor einem Spiegel – einstudiert.

¹¹⁴ BERNLOCHNER, Ludwig. *Geschichte und Geschehen*. Leipzig: Bayern, 2007, s. 22 – 24

5. Das waren Zeiten 4 – Das 20. Jahrhundert

„To byly časy“ je název, který vystihuje propracovanou strukturu učebnice dějepisu, která poskytuje v úvodu učební tipy. Od čtení a interpretaci, názory a mínění historiků k daným tématům, statistik, ilustrací a mnohé další. Ukazuje, jak vhodně má student s knihou nakládat v rámci svého studia dějepisu.

V příloze uvádíme jednu z dalších příčin 2. světové války a tím je nástup fašismu v Itálii, kdy se dostává k moci Benito Mussolini. Kniha poukazuje v průběhu kapitoly rozsáhlou strukturou textů a nadpisů rychlý vzestup duceho vlády.¹¹⁵

Výukový materiál je zde velmi obsáhlý, ale přesto přehledný svojí strukturou nadpisů a poznámek k jednotlivým kapitolám a podkapitolám. Statistické údaje, grafy a tabulky jsou přehledné. Zajímavým tipem, který je vhodný pro hlubší studium např. zmíněné ukázky o Mussolinim a nástupu fašismu je „Internettipp“ – v překladu internetový tip – který je napsán v poznámce a určen k prohlížení a získání informací např. o biografii Benita Mussoliniho. Nechybí zde ani ukázky a jednoduché úkoly na vysvětlení pro studenty.

¹¹⁵ BRÜCKENR, Dieter a FOCKE Harald. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C. C. BUCHNER, 2007, s. 45-47

Příčiny druhé světové války – shrnutí

Rozsah obsahu učebnic není nikterak rozdílný, co se týká příčin druhé světové války. Vesměs každá učebnice se dostatečným způsobem věnuje studentům k vysvětlení probírané látky. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen* se pohybuje v rámci příručky dějepisu, kde naskýtá rychlé nalezení základních informací týkajících se počátku válečného konfliktu. Na rozdíl od učebnic jako jsou, *ANNO 9, Geschichte Plus, Geschichte und Geschehen* kde nalezneme rozsáhlejší informace, historická data událostí a poznámkový aparát k jednotlivým kapitolám a podkapitolám, a především velký obsah grafické podoby. *Das waren Zeiten 4 – Das 20. Jahrhundert*, která má též pestrou grafickou podobu, statistické údaje apod., ale jeho texty nejsou tolik rozsáhlé jako předchozí tři zmíněné německé učebnice dějepisu. Tím však je její výhodou získání podstatných zdrojů informací a především výhodou je i odkaz na kvalitní internetové zdroje, kde mohou studenti dále čerpat a prohlubovat svůj zájem v tématu příčiny druhé světové války.

5.2.2. Vypuknutí druhé světové války

Na otázky týkající se vypuknutí druhé světové války najdeme odpovědi ve všech vybraných německých učebnicích dějepisu. Stejně informace o začátku druhé světové války, která vypukla od obsazení hranic Československa a poté vtrhnutím německých vojsk do Polska najdeme ve stručné příručce *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*.¹¹⁶ V učebnici *Geschichte plus* je toto obohaceno například o karikaturu týkající se uzavření paktu o neútočení mezi Adolfem Hitlerem a J. V. Stalinem a také dobovými fotografiemi s Hitlerovými reakcemi na dobytí Francie.¹¹⁷ Podobné tomu tak je i v *Geschichte und Geschehen*.¹¹⁸ Pomocí internetového odkazu¹¹⁹, který nám poskytuje *Das waren Zeiten 4* k ukázce proslovu Chamberlaina a Churchilla k tématu vypuknutí druhé světové války.¹²⁰

Ve všech vybraných německých učebnicích nalezneme dostačující informace týkajícího se tohoto tématu. V některých se naskýtá rychlé nahlédnutí k situaci pomocí

¹¹⁶ EMMERICH, Alexander. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*. Berlin: Bundeszentrale für politische Bildung 2013, s. 232 - 237

¹¹⁷ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007, s. 127-128

¹¹⁸ BERNLOCHNER, Ludwig. *Geschichte und Geschehen*. Leipzig: Bayern, 2007, s. 56

¹¹⁹ CHURCHILL'S WAR TIME SPEECHES [online]. [cit. 2014-05-01]. Dostupné z: <http://www.churchill-society-london.org.uk/Munich.html>

¹²⁰ BRÜCKENR, Dieter a FOCKE Harald. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C.C. BUCHNER, 2007, s. 83

karikatur nebo historických fotografií. Jiné zase poukazují přehlednou strukturou informací, a až v dalších stránkách zobrazují grafickou podobu doby.

5.2.3. Počáteční úspěchy nacistického Německa

Anektováním Sudet v ČSR a obsazením Polska byly jedny z prvních úspěchů nacistického Německa v roce 1939. V učebnici *Geschichte plus* jsme mohli nalézt větší rozsah informací týkající se prvních vojenských úspěchů Německa, než např. v *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*. V předchozí učebnici je zmíněna úspěšná strategie „Blitzkrieg“, která značným přínosem pomohla k rychlému vítězství nad Polskem, severskými zeměmi jako bylo Norsko, Švédsko, dále Francii, Beneluxu, Afriky a dále na území Sovětského svazu. Nabízí rozšíření informací o politiku nacismu v okupovaných zemích, kde jsme mohli nalézt historickou fotografii exekuce ruských civilistů (Erschiessungskommando der Wehrmacht), kteří byli ve většině případů popraveni zastřelením.¹²¹

V učebnici *Geschichte und Geschehen* je hned na počátku samotné kapitoly jasná a přehledná struktura a historických událostí od vyhlášení Německu války Velkou Británií a Francií, až po kapitulaci německých

vojsk ve Stalingradu v časovém rozmezí od 3. září 1939 až 31. ledna. Další ukázkou jsou mapy válečné expanze samotného nacistického Německa a hned na to mapa, která ukazuje obrat, kdy od počátků porážky u Stalingradu byla vojska okupantů jen v defenzívě.¹²²

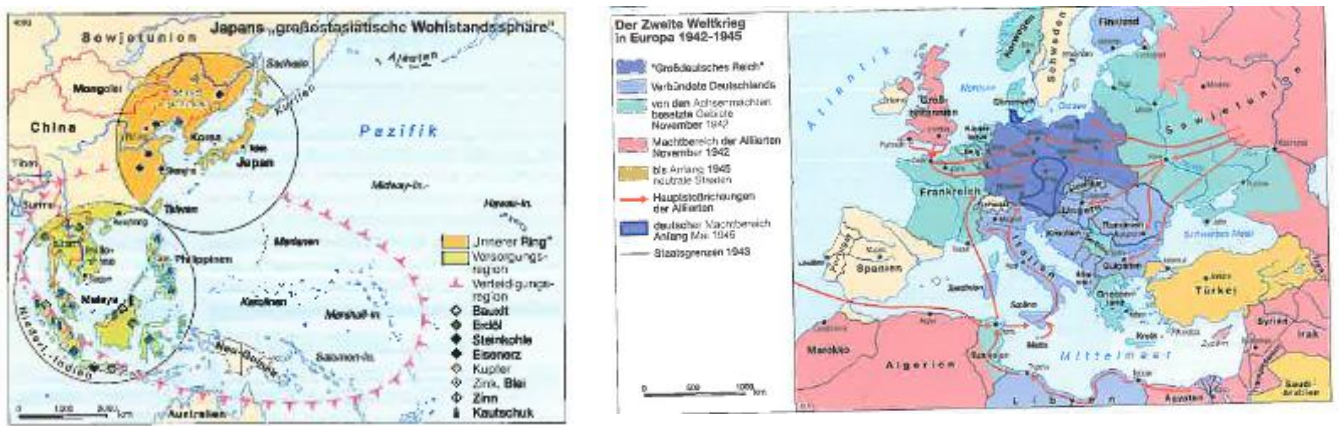

¹²¹ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007, s. 129 - 132

¹²² BERNLOCHNER, Ludwig. *Geschichte und Geschehen*. Leipzig: Bayern, 2007, s. 59

5.2.4. Vstoupení SSSR a USA do války

Vstup SSSR do války začal porušením paktu o neútočení s nacistickým Německem a jejím invazním plánem Barbarossa 22. června 1940. USA vstoupilo poté, co bylo napadeno Japonskem 7. prosince 1941 na přístav Pearl Harbor. Ve všech učebnicích bylo možné nalézt nejen tyto údaje, ale také ilustrační ukázky bojů v Pacifiku a následné protiofenzívy sovětských vojsk proti nacistickým agresorům, kterým se jejich útok zastavil v bitvě o město Stalingrad (dnešní Volgograd). V naší analýze byly tyto údaje a ukázky map vhodným způsobem provedené v učebnici ANNO 9.¹²³

5.2.5. První neúspěchy Německa

Učebnice *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen* v historických událostech poukazují na první neúspěchy nacistické říše porážkou nacistů u Stalingradu a vylodění Spojenců v na Sicílii a poté v Normandii.¹²⁴

Das waren Zeiten 4 obsahuje též tyto informace, ale rozšiřuje o typy, jak nahlédnout na první neúspěchy nacistického Německa např. zhlédnutím válečného filmu od amerického

T1 Durch Bomben verursachte Verluste in Berlin und in einigen Städten Brandenburgs		
	Gebäude	Zahl der Toten
Berlin:	38 %	ca. 50 000
Brandenburg:	15 %	1 800
Cottbus:	60 %	1 000
Potsdam:	10 %	1 500

režiséra Stevena Spielberga, *Zachraňte vojína Ryana*.¹²⁵

Geschichte Plus dále uvádí statistiku zničených budov a ztracených životů především civilních při spojeneckých náletech na hlavní město Berlín.¹²⁶

¹²³ BAUMGÄRTNER, Ulrich. ANNO 9. Braunschweig: westermann, 2012 s. 206 - 207

¹²⁴ EMMERICH, Alexander. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*. Berlin: Bundeszentrale für politische Bildung 2013, s. 239-242

¹²⁵ BRÜCKENR, Dieter a FOCKE Harald. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C.C. BUCHNER, 2007, s. 109

¹²⁶ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007, s. 138

5.2.6. Porážka OSY a pád Berlína

Informace týkající se definitivní porážky nalezneme shodně ve všech pěti německých učebnicích dějepisu. Výjimku tvoří dvě učebnice, které poskytují informace o totální válce v *ANNO 9* a *Das waren Zeiten*. V *ANNO 9* nalezneme zajímavou ukázkou z řeči ministra propagandy Josepha Goebelse, který hlásal k německému lidu, aby souhlasili s vyhlášením „totální války“ nebo-li celkové nasazení obyvatelstva k obraně nacistické říše.¹²⁷ *Das waren Zeiten* poskytuje historické fotografie týkající se také atentátu na samotného vůdce Německa Adolfa Hitlera 20. června 1944. Tento článek je velmi zajímavým a přehledným způsobem zpracovaný, který poskytuje žákovi napjatou situaci tohoto pokusu o převrat.¹²⁸

Učebnice *Geschichte plus* dále informuje o ukončení války v Pacifiku vhodnou ilustrační mapou protiofenzívy Spojenců a ukázkami zkázy po svržení dvou atomových bomb na japonská města Hirošima a Nagasaki.¹²⁹

¹²⁷ BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: westermann, 2012 s. 208 - 209

¹²⁸ BRÜCKENR, Dieter a FOCKE Harald. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C.C. BUCHNER, 2007, s. 106 - 108

¹²⁹ FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007, s. 144 - 145

5.2.7. Bilance druhé světové války

Bilance druhé světové války v číselných údajích nelze nalézt u učebnice *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*, která poskytuje již v předchozích tématech jen základní informace bez ilustrací či fotografií. O konci druhé světové války nalezneme zajímavé milníky.¹³⁰ V učebnici *ANNO 9*, nalezneme bilance druhé světové války již ve statistických údajích o počtu zničení budov nacistického Německa, ale až v závěru poskytuje informace o celkovém počtu ztracených lidských životů.¹³¹

Ve srovnání učebnic *ANNO 9* a *Geschichte plus* bylo zjištěno, že jejich statistiky počtu mrtvých se téměř shodují v číselných hodnotách, ale *ANNO 9*, ukazuje statistiky mrtvých ve více zemích.¹³² Další analyzovanou učebnicí, která patří mezi velmi zdařilé výukové materiály je *Das waren Zeiten*, která ukazuje statistiku mrtvých během shoení atomových bomb Američany na Hirošimu a Nagasaki. Ostatní analyzované učebnice se zabývají počtem mrtvých při těchto náletech a kolik lidí zahynulo těsně po výbuchu a poté kvůli následkům nemoci z ozáření a naopak. Dále za ukázkou stojí, její zdařilá statistika obětí na životech, která je rozdělena na počty padlých vojáků a civilistů.¹³³

Ve většině analyzovaných německých učebnic nalézáme statisticky, případně v textu napsané a doložené údaje o počtu mrtvých vojáků a civilistů. Další číselné údaje nalezneme, např. o zničených obytných budovách v učebnicích *ANNO 9* a *Geschichte und Geschehen*.

Sichere Angaben über die Verluste liegen nicht vor. Neuer Schätzungen gehen von folgenden Zahlen aus:

Sowjetunion	26,30 Mio.	(davon 15 Mio. Zivilisten)
Großdeutsches Reich*	5,25 Mio.	(davon 0,5 Mio. Zivilisten und 2,1 Mio. Flüchtlinge und Vertriebungsgesopfer**)
Polen	4,52 Mio.	(davon 4,2 Mio. Zivilisten; ferner 1,5 Mio. in den von der Sowjetunion 1939 besetzten polnischen Ostgebieten)
Japan	1,80 Mio.	(davon 0,6 Mio. Zivilisten)
Jugoslawien	1,70 Mio.	(davon 1,3 Mio. Zivilisten)
Frankreich	0,81 Mio.	(davon 0,5 Mio. Zivilisten)
USA	0,40 Mio.	
Großbritannien	0,39 Mio.	(davon 62.000 Zivilisten)
Ungarn	0,42 Mio.	(davon 0,3 Mio. Zivilisten)
Rumänien	0,38 Mio.	
Italien	0,33 Mio.	
Niederlande	0,21 Mio.	(davon 0,2 Mio. Zivilisten)
China	unbekannt	

Gesamtverluste etwa 55 Mio. Tote

Nach: Rüdiger Ostermann, 55 Millionen Opfer des Zweiten Weltkrieges?, in: Militärgeschichtliche Mitteilungen 2/90, S. 1033 ff., ders., Deutsche militärische Verluste im Zweiten Weltkrieg, München 1999, passim, Martin Vogt (Hrsg.), Deutsche Geschichte, Stuttgart 1991, S. 723 u. Fischer Weltatlas 91, Frankfurt a. M. 1990, S. 544

* Zum Großdeutschen Reich gehörten die bis 1939 besetzten Gebiete einschließlich Österreich. Die Zahl der Toten im Deutschen Reich in den Grenzen von 1937 betrug 4,46 Mio. Werden alle Kriegstoten deutscher Abstammung gezählt, erhöht sich die Zahl auf 5,25 Mio.

** Diese Verlustzahl ist nicht das Ergebnis einer genauen Zählung. Sie gibt die Zahl der Menschen an, die in Vertriebsgebieten an, deren Verbleib ungeklärt geblieben ist.

¹³⁰ EMMERICH, Alexander. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*. Berlin: Bundeszentrale für politische Bildung 2013, s. 242-244

¹³¹ BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: westermann, 2012, s. 215, 232

¹³² FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007, s. 146

¹³³ BRÜCKENR, Dieter a FOCKE Harald. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C.C. BUCHNER, 2007, s. 111 - 113

6. Závěr

Cílem mé práce bylo poukázat na téma druhé světové války v německých učebnicích dějepisu pro druhý stupeň základních škol a nižších stupních gymnázií. Analyzoval jsem obecnou charakteristiku učebnic a učebnic dějepisu. Popsal jsem jejich strukturu, funkce a využití pro studium a výuku v hodinách dějepisu.

V další části byl představen historický sled událostí a milníků druhé světové války, které popisují od jejího vzniku až do konce. Čerpal jsem z několika přehledových monografií, které se zabývaly jednotlivými etapami válečného konfliktu. Z literatury, ze které bylo čerpáno, jsem získal mnoho nových poznatků z historie nejen druhé světové války, ale také různých zajímavých textů, dobových fotografií a ilustrací. Některé knihy vyvrátily mé špatné informace například o ofenzívě německých vojsk do SSSR a dále mě inspirovaly vhodnými tipy pro návštěvy historických památníků, případně exkurze do zemí, které byly zasaženy druhou světovou válkou.

Na začátku mé hlavní části práce jsem popsal, jak vypadá školský systém a rámcové vzdělávací programy ve Spolkové republice Německo. Zde jsem zjistil, že školský systém je v každé spolkové zemi jiný, ale respektuje společný rámcový vzdělávací program. Konkrétní RVP jsem si zvolil ze spolkové země Berlín. Vzhledem k dalším zdrojům získaným díky ročnímu pobytu v hlavním městě Německa jsem měl možnost, setkat se a komunikovat s učitelem Eikem Danielem-Battenbergem z katolické Tereziánské školy v Berlíně, který mi poskytl cenné informace o RVP Berlína a celkově školského systému ve Spolkové republice Německo. V průběhu mé práce jsem zjistil např., že školský systém Berlína má sekundární úroveň I. od sedmého do desátého ročníku, než je u jiných spolkových zemí. Výsledkem RVP Berlína byl také způsob, jakým se apeluje na výuku dějepisu, konkrétně tématu demokracie a diktatury v dějinách 20. století, kde je dohromady zakomponována od začátku první světové války až do konce druhé světové války.

Primárním cílem mé práce bylo poukázat především na německé učebnice dějepisu a to konkrétně ve výuce druhé světové války. Zde jsem popsal nejen jejich pečlivou strukturu, grafickou podobu, obsah, ale i doplňkové materiály v podobě ilustrací či dobových fotografií. V analýze jsem probíral pět vybraných německých učebnic dějepisu, v nichž jsem analyzoval případné shody nebo rozdíly ve výuce druhé světové války. Prvním výsledkem analýzy, kterou jsem provedl, bylo srovnání německé a české učebnice dějepisu, v nichž jsem spatřil, že např. německé učebnice dějepisu poskytují více dobových fotografií, které lépe přiblíží žákům danou situaci na rozdíl od české učebnice, kde převažují spíše vysvětlení v podobě

textu. Učebnice se například shodují v kontrolních otázkách pro žáky, které si mohou zopakovat probranou vyučovanou látku. V rozsahu stran převažovala učebnice dějepisu z Německa. Velmi chybějícím doplňkovým materiálem těchto učebnic dějepisu bylo to, že neobsahovaly žádná příložená CD, případně odkázat žáky na internetové tipy, které by jim umožnili prohloubit či případně rozšířit rozhled o druhé světové válce.

V rozboru německých učebnic dějepisu byly výsledky velmi zajímavé a hodnotné pro samotný výzkum této práce. Vzhledem k tomu, že jsem nenarazil prozatím na podobnou práci, která by se týkala výzkumu tohoto tématu, mohl jsem tuto problematiku svým způsobem přiblížit. Naskytl se mi možnost nahlédnout do těchto publikací a získat potřebné informace o problému týkající se tohoto tématu mé práce.

V analýze německých učebnic jsem zjistil, že naskýtají mnoho informací, doplňkových materiálů, historických údajů a fotografií a mnohé další o druhé světové válce. Velice zajímavé pro mě bylo, že publikace měly značný rozsah stran týkající druhé světové války. Dalším prvkem byla grafická podoba (např. historické fotografie, dobové plakáty, propagandistické letáky nebo obrazy), která vyjímaje jedné publikace, doplňovala a přiblížila dostatečným způsobem dobu zkoumaného tématu. V některých učebnicích bylo možné získat pomocí tzv. tipů, prohloubení znalostí o válečném konfliktu v podobě internetových odkazů, válečných dokumentů a filmů.

Celkovým výsledkem bylo přiblížení výuky dějepisu ve Spolkové republice Německo, jejich struktury školského systému a především ukázat, jakým způsobem se vyučuje druhá světová válka v jejich učebnicích dějepisu.

Seznam použité literatury

Literatura

- BEEVOR, Antony. *Den D: Bitva o Normandii*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA s.r.o. a Jiří Ševčík, 2010
- BEEVOR, Antony. *1945 – PÁD BERLÍNA*. Praha: Pavel Dobrovský – BETA s.r.o. a Jiří Ševčík, 2004
- BISHOP, Chris, JORDAN, David. *Třetí říše*. Praha: OTTOVO NAKLADATELSTVÍ, s.r.o., 2013
- BREITMAN, Richard. *Architekt "konečného řešení"*. Praha: Argo, 2004
- BROWNSTONE, David, FRANCK, Irene. *Historie válek*. Praha: Eminent, 1999
- BŘEČKA, Jan. *Od invaze k Ardenám*. Brno: Moravské zemské muzeum, 1994.
- BURLEIGH, Michael a WIPPERMANN, Wolfgang. *Rasistický stát: Německo 1933 - 1945*. Praha: Columbus, spol. s r. o., 2010
- HART, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, s.r.o., Vydavatelství Západočeské univerzity, 2000
- HRBEK, Jaroslav. *Kronika druhé světové války*. Praha: Fortuna Print, Svojtka & Co., 2000
- HUBÁČEK, Miloš. *Ofenziva v Pacifiku*. Praha: Mladá fronta, 2000
- HUDECOVÁ, Dagmar. *Jak modernizovat výuku dějepisu*. Praha: Albra, 2007
- CHARVÁT, Jaroslav. *Dějiny novověku IV*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973
- JANOVSKÝ, Julius a kol. *Základy didaktiky dějepisu. Učebnice pro studium oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů na filozofických a pedagogických fakultách*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984
- JÍLEK, Tomáš a kol. *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu I*. Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998
- JÍLEK, Tomáš a kol. *Vybrané kapitoly z didaktiky dějepisu II*. Plzeň: Vydavatelství ZČU, 1997
- KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002
- MANDELOVÁ, Helena, KUNSTOVÁ, Eliška, PAŘÍZKOVÁ, Ilona, *DĚJINY 20. STOLETÍ*, Liberec: DIALOG knižní velkoobchod a nakladatelství, 2005

MICHAJLOVIČ ŽUKOV, Jevgenij. *Druhá světová válka: Stručné dějiny*. Praha: Svoboda, 1985

MOSLEY, Leonardo. *Bitva o Británii*. Praha, Svojtka & Co., 2001

OSTRAVSKÝ, Pplk. gšt. J. *Bitva o Stalingrad*. Londýn: „Čechoslovák“, 1943

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2005

ŠMÍD, Marek. T. G. Masaryk v slovenských a českých středoškolských učebnicích dějepisu. In: *Studia Historica Nitriensia*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2010

VALENTA, Milan. *Koncepce a tvorba učebnic*. Olomouc: Netopejr, 1997

Prameny

BAUMGÄRTNER, Ulrich. *ANNO 9*. Braunschweig: westermann, 2012

BERNLOCHNER, Ludwig. *Geschichte und Geschehen*. Leipzig: Bayern, 2007

BRÜCKENR, Dieter a Harald FOCKE. *Das waren Zeiten 4: Das 20. Jahrhundert*. Bremen: C. C. BUCHNER, 2007

EMMERICH, Alexander. *Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen*. Berlin: Bundeszentrale für politische Bildung, 2013

FUNKEN, Walter. *Geschichte plus*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2007

Internetové zdroje

Bildungssystem in Deutschland. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné

z: http://de.wikipedia.org/wiki/Bildungssystem_in_Deutschland#Sekundarbereich_I

Das Berliner Schulsystem. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné

z: http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/bildungswege/aufbau_berliner_schulsystem.pdf?start&ts=1282821266&file=aufbau_berliner_schulsystem.pdf

Das Berliner Schulsystem. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné

z: http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/bildungswege/aufbau_berliner_schulsystem.pdf?start&ts=1282821266&file=aufbau_berliner_schulsystem.pdf

WALTEROVÁ, Eliška. Struktura vzdělávacího systému v Německu. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/510/STRUKTURA-VZDELAVACIHO-SYSTEMU-V-NEMECKU.html/>

WALTEROVÁ, Eliška. Struktura vzdělávacího systému v Německu. [online]. [cit. 2014-05-02]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/510/STRUKTURA-VZDELAVACIHO-SYSTEMU-V-NEMECKU.html/>

ILiteratura.cz. *Romové a Sintové v německy psané literatuře pro děti a mládež* [online]. [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/21405/romove-a-sintove-v-nemecky-psane-literature-pro-deti-a-mladez>

7. Seznam příloh

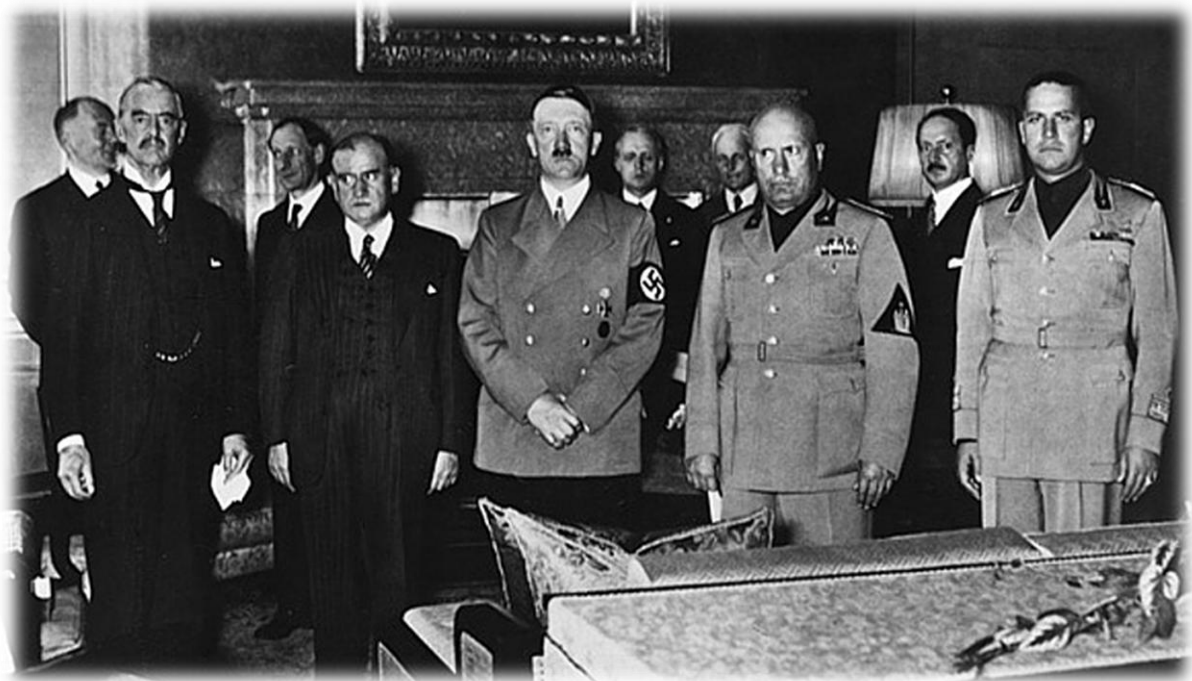
Příloha č. 1

Ekonomická krize v USA roku 1929

Příloha č. 2

Mnichovská dohoda

Příloha č. 3

Překročení polských hranic německými vojsky 1939

Příloha č. 4

Britští piloti v bitvě o Velkou Británii

Příloha č. 5

Německá ofenzíva do SSSR - Operace Barbarossa

Příloha č. 6

Útok na Pearl Harbor

Příloha č. 7

Adolf Hitler

Příloha č. 8

Spojenci: britský premiér W. Churchill, prezident USA Franklin D. Roosevelt, sovětský diktátor J. V. Stalin

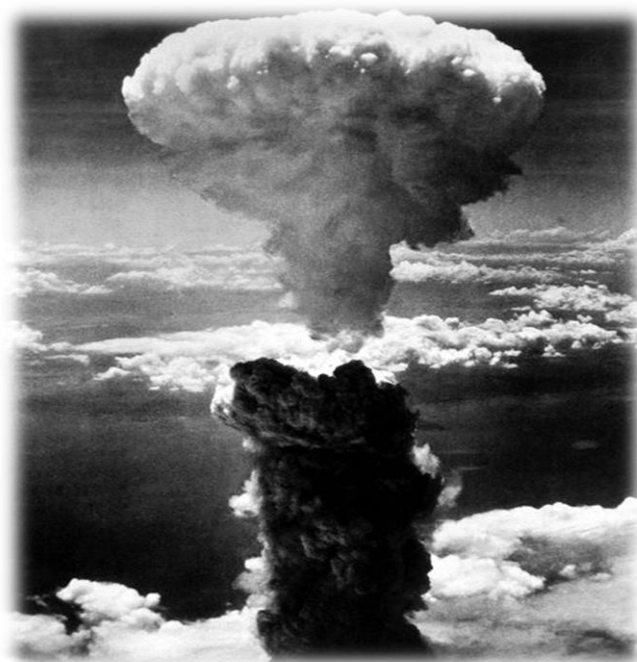
Příloha č. 9

Dobytí Berlína sovětskými vojsky

Příloha č. 10

Použití atomové bomby v Hirošimě

Příloha č. 11

Ukázka z učebnice: Deutsche Geschichte: Menschen, Ereignisse, Epochen

Příloha č. 12

Ukázka z učebnice: ANNO 9

Methode: Umgang mit Fotografien

[M.1] Nürnberger Parteitag 1935
Das Bild erschien 1935 im Sammelalbum „Adolf Hitler, Bilder aus dem Leben des Führers“, herausgegeben vom „Cigaretten/Bildedienst“ in Hamburg. Es gehört zu den drei Bildern, denen im Album jeweils eine eigene Seite zugewandt wurde. Die Unterschrift lautete dort: „Reichsparteitag 1935. Standartenwelche und Totenelhrung“

[M.2] Nürnberger Parteitag 1935
Das Foto zeigt ebenfalls eine Szene vom Reichsparteitag 1935. Die Bildunterschrift lautete: „Standartenelhrung beim gewaltigen SA-Appell in der Luitpoldarena“. Es erschien 1935 im offiziellen Bericht über den Reichsparteitag.

Fotografien vom Reichsparteitag 1935

Die Fotos zeigen den Nürnberger Reichsparteitag 1935, der in der Sprache der Propaganda „Reichsparteitag der Freiheit“ genannt wurde, und mit dem dort verkündeten „Nürnberger Gesetzen“ die Grundlagen für Unfreiheit, Ausgrenzung und massenhafte Ermordung der Juden brachte. Warum wurde das erste Foto und nicht das zweite für einen Propagandaband ausgewählt? Welche Argumente lassen sich aufgrund der formalen Gesichtspunkte (Format, Perspektive) anführen, welche aufgrund der inhaltlichen Aspekte (Position des Führers, Darstellung des Massencharakters der „Bewegung“)?

Fragen an Fotografien

- Entstehung der Fotografie**
 - Was war der Anlass, zu dem die Fotografien entstanden?
 - Lässt sich ein Auftraggeber für die Fotos erschließen? Welche Motive hatte dieser, einen Fotografen zu beauftragen?
- Bildsprache**
 - Was ist dargestellt? Beschreibe die beiden Fotos genau?
 - Überlege, von welchem Standort aus die Fotos gemacht wurden.
 - Untersuche den Bildaufbau. Suche nach Symmetrien.
 - Decke Teile der Fotos ab und bestimme, ob sich die Wirkung verändert.
- Verwendung der Fotografien**
 - Wie würden die Fotos verbreitet?
 - Überlege, ob die gewählten Bildunterschriften passen.
 - Denke dir neue Bildunterschriften aus. Ändert sich dadurch die Wirkung?
- Kritik**
 - Würde etwas hinzugefügt oder weggelassen?
 - Fotos bilden Wirklichkeit ab. Überlege, ob und wie sich die fotografierte Wirklichkeit von dem tatsächlichen Geschehen unterscheiden kann.

Priloha č. 13

Ukázka z učebnice: Geschichte und Geschehen

M3 Das Volk des Lebensquell (Gemälde von Richard Heymann, 1942) Ein Lieblingsthema der NS-Kunst war das Familienglück der Frau. Die häusliche Umgebung soll die Harmonie von Natur und Familie zeigen.

M4 „Frau als Gebärmachine“ Eine emigrierte Deutsche schrieb 1939 aus Paris: Jahrelang haben die Nazis sich als Retter der deutschen Familie ausgegeben und Mädchen darüber verbreitet, dass andere Ideologien die Familien zerstören. Während in anderen Ländern der Wohlstand der Familien gestiegen wird, werden in Hitlers Reich durch die Kriegspolitik die Familien gewaltsam auseinander gerissen und zerstört. Nicht nur die täglichen Sorgen, sondern auch der Zwang und Druck der Wehrwirtschaft belasten und verfolgen die Frauen... (.) Die Ehe für die Nazis keine Gemeinschaft zweier Menschen, „Völkischer Beobachter“ vom 13. 08. 1938.

die das Glück ihrer Familie und ihre Zukunft gestalten und darum gerne Kinder haben wollen. Im Dritten Reich wird die Ehe als Zuchtanstalt und die Frau als Gebärmachine betrachtet.

M5 Der „ewige Wert unseres Volkes“ Im Völkischen Beobachter vom 13. 09. 1936 schreibt Hitler über die Leistung von Frauen: Wenn heute eine weibliche Jüdin noch so viel leistet und nebenan eine Mutter wohnt mit fünf, sechs, sieben Kindern, die alle gesund und gut erzogen sind, dann möchte ich sagen: Vom Standpunkt des ewigen Wertes unseres Volkes hat die Frau, die Kinder bekommen und erzoget hat und die unserem Volk damit das Leben in die Zukunft wiedergescheket hat, mehr geleistet: mehr getan! „Völkischer Beobachter“ vom 13. 08. 1938.

M6 Mann sucht Frau Heiratannonce aus den Münchener Neuesten Nachrichten: Zweifelsunfangig Jahre alt, sehr arischer Art, Teilhaber an der Schicht bei Tanenberg, der auf dem Lande zu siedeln beabsichtigt, wünscht sich männlichen Nachwuchs durch eine standesamtliche Heirat mit einer gesunden, Arterien, Jungfräulich, jung, bescheiden, sparsame Hausfrau, gewöhnt an schwere Arbeit, bräutigam, flache Absätze, keine Ohrringe, möglichst ohne Eigentum.

M7 Frau sucht Mann Heiratannonce aus dem Völkischen Beobachter: Deutsche Minne: BDM-Mädell, göttlichgütig, aus bürgerlicher Sippe, arbeitsam, kinderlieb, mit starken Nerven, möchte einen deutschen Jungmann frohwahler seines Stammbaums sein (Niemande Absäcker - kein Lippenstift). Nur Neigungsweg mit tauglichem Uniformträger. „Völkischer Beobachter“ vom 12. 8. 1934

Fragen und Anregungen
 1. Legt dar, welche Rolle der Frau in M2-M5 zugewiesen wird und setze dich mit dem nationalsozialistischen Frauenbild auseinander.
 2. Beschreibe M3 und finde heraus, inwiefern die dargestellte Rollenverteilung dem nationalsozialistischen Frauenbild entspricht. Welche Mittel hat der Maler dafür verwendet?
 3. Erläutere, wie M6 und M7 das nationalsozialistische Frauenbild widerspiegeln. Was sagen die Annoncen über die Wirkung der Politik aus?

10. Deutsche gegen Deutsche: Entrechtung - Verfolgung - Ermordung

- 1. April 1933** Die NSDAP organisiert einen Boykott jüdischer Geschäfte.
- 1. September 1935** Die „Nürnberger Gesetze“ schließen die Juden aus Staat und Gesellschaft aus. Als „Arierfremde“ werden auch Sint und Roma verfolgt.
- 9. November 1938** Reichspogromnacht: Die SA geht gewaltsam gegen Juden vor.

M1 Judenstern
 Ab 1941 mussten alle Juden in Deutschland dieses Zeichen tragen.

Die „Reichstagsbrandverordnung“ von 1933 diente den Nationalsozialisten als Legitimation für die systematische Verfolgung politischer Gegner (v. a. Kommunisten, Sozialdemokraten, Gewerkschafter) und missliebiger Minderheiten, die nach dem Willen der Nationalsozialisten nicht zur Volksgemeinschaft gehörten. Das Spitzelwehen der Geheimen Staatspolizei (Gestapo), aber auch Demonstrationen in der Bevölkerung trugen dazu bei, dass viele Deutsche ohne Anklage und Prozess in „Schutzhaft“ genommen wurden. Die Nationalsozialisten begründeten die sogenannte „Schutzhaft“ als präventive Maßnahme, um die Staatssicherheit nicht zu gefährden. Bild zeigten die Gefangnisse für die vielen „Schutzhaftlinge“ nicht mehr aus. An vielen Orten wurden ab 1933 von der SA Konzentrationslager (s. S. 66) errichtet, in die die verhafteten Menschen für einige Zeit eingeliefert wurden oder in denen sie für immer verschwand. Die Gestapo der Lager war keineswegs gefällig, sie sollten ja auch zur Abschreckung dienen. In den Konzentrationslagern waren die Häftlinge und alle von der Volksgemeinschaft ausgegrenzten Deutschen schutzlos der Willkür der SS, die ab 1934 die Lager übernahm, ausgeliefert.

„Schutzhaft“ - Konzentrationslager - „Nürnberger Gesetze“

Von der Volksgemeinschaft ausgeschlossen und verfolgt wurden im nationalsozialistischen Bausenwahn besonders die Juden. Seit dem „Ermächtigungsgesetz“ hatten die Nationalsozialisten die Möglichkeit, die Verfolgung zu „Jagalisieren“. Als Jule galt jeder, der jüdische Eltern oder Großeltern hatte. 1933 lebten in Deutschland etwa 500.000 Juden. Schon am 1. April 1933 begann die Verfolgung der Juden in zahlreichen Städten mit einem Boykott jüdischer Geschäfte. 1935 schufen dann die „Nürnberger Gesetze“ eine Grundlage, die bürgerliche Existenz aller Deutschen jüdischer Herkunft planmäßig zu vernichten und sie aus der Volksgemeinschaft völlig auszuschließen. Ebenso wie die Juden wurden bald darauf auch Sint und Roma als „Arierfremde“ behandelt.

M2 Es beginnt mit Boykott SA-Leute am 1. April 1933 ab Boykottprotest vor einem jüdischen Geschäft in Berlin.

Priloha č. 14

Ukázka z učebnice: Das waren Zeiten 4 – Das 20. Jahrhundert

Weltkrieg und Wende im Osten

1 Kriegsschauplatz Pazifik um 1941/42.
 Internettipp → Informationen und Material zum Zweiten Weltkrieg (insbes. die Heeres- und Wehrmacht) bietet das „Lebendige virtuelle Museum Online“ (LAVO), siehe www.lavo.de/lavo/html/wk/index.html

Die Anti-Hitler-Koalition entsteht Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion trug zur Annäherung zwischen Großbritannien, den USA und der Sowjetunion bei. Trotz der unterschiedlichen Gesellschaftssystemen begannen sie, eine Anti-Hitler-Koalition zu bilden.
 • Am 12. Juli 1941 vereinbarten Großbritannien und die Sowjetunion ein Abkommen über gegenseitige Hilfeleistungen.
 • Im März 1941 setzte der amerikanische Präsident Franklin D. Roosevelt im Kongress ein Leih- und Pachtgesetz durch, um Partner mit Kriegsmaterial zu unterstützen.
 • Im August 1941 verkündeten der amerikanische Präsident und der britische Premierminister Churchill ein Friedensprogramm für den Kampf der Völker gegen Angreiferstaaten. Es war vor allem gegen das nationalsozialistische Deutschland gerichtet.
 Aus dem europäischen Krieg wird ein Weltkrieg Der offizielle Kriegseintritt der USA wurde durch Japan ausgelöst. 1937 hatten die Japaner begonnen, das chinesische Küstengebiet zu erobern. Als sie im Sommer 1941 Französisch-Indochina besetzten, verlangte Roosevelt den Verzicht auf die Eroberung. Nach erfolglosen Vermittlungsversuchen griffen japanische Soldaten am 7. Dezember 1941 die amerikanische Pazifikflotte im Hafen Pearl Harbor auf Hawaii an. Sie versenkten elf Kriegsschiffe und töteten etwa 3.000 Menschen. Einen Tag später erklärten die USA und Großbritannien Japan den Krieg. Ohne durch sein Bündnis mit Japan dazu verpflichtet zu sein, erklärte Hitler am 11. Dezember den USA den Krieg, er und Mussolini rechneten damit, dass

sich die Vereinigten Staaten zunächst dem asiatischen Kriegsschauplatz zuwenden würden und nicht gleichzeitig in Europa und Asien kämpfen könnten. Außerdem hoffte Hitler, dass Japan seinen Krieg gegen die Sowjetunion betätigen würde. Doch Japan brach im April 1941 mit der Sowjetunion geschlossenen Neutralitätspakt nicht. Es konzentrierte seine Kräfte auf den Krieg gegen die USA und auf die Errichtung eines Imperiums in Südostasien.
 Stalingrad Ende August 1942 standen deutsche Truppen vor Stalingrad (heute Wolgograd), einem Zentrum der sowjetischen Schwerindustrie. Der Krieg um Stalingrad bedeutete Kampf um jedes Haus, Leben in Ruinen, unermessliche Strapazen, Leid und schließlich Tod – auf beiden Seiten. Auf Befehl Hitlers sollte die männliche Bevölkerung Stalingrads vernichtet werden. Doch als der Winter kam konnte die Rote Armee die deutschen Linien bederseits der Stadt durchbrechen und 280.000 Soldaten einschließen. Obwohl der Oberbefehlshaber der 6. Armee, General Friedrich Paulus, dem „Führer“ mitteilte, dass die „durch die Kälte, Hunger und Seuchen verursachten Leiden der Truppe ... nicht mehr zu ertragen“ seien, verbot Hitler einen Ausdrucksversuch. Tausende Soldaten mussten verhungern, 160.000 fielen, nur 30.000 konnten ausgeflogen werden. Der Rest der eingeschlossenen Armee kapituliert Anfang Februar 1943. 90.000 Deutsche gerieten in Kriegsgefangenschaft, davon kehrten nur 6.000 wieder heim, die letzten erst zehn Jahre nach Kriegsende. An der gesamten Ostfront drängten danach die sowjetischen Truppen die deutschen Streitkräfte immer weiter nach Westen zurück. Stalingrad war zum Wendepunkt des Zweiten Weltkrieges geworden.

*Zur Atlantik-Charte lies auch Seite 209 und 212.

„bedingungslose Kapitulation“ Während im Osten Stalingrad verloren ging, konnten Briten und Amerikaner die deutsche Großflotte. Siegezwang forderten Roosevelt und Churchill auf der Konferenz von Casablanca im Januar 1943 die bedingungslose Kapitulation. Das Deutsche Reich, Italien und Japan sollten militärisch bezwungen und demokratische Ordnungen erhalten.
 Goebbels verkündet den „totalen Krieg“ Die NS-Führung gab sich unbeeindruckt. Statt zu kapitulieren, rief Goebbels im Februar 1943 den totalen Krieg aus. Partei- und Staatsführung galten den Deutschen vor, der Krieg sei noch zu gewinnen. Im September 1943 begann endgültig der militärische Rückzug im Osten. Wehrmacht und SS fügten dabei der Sowjetunion weitere große Verluste und Schäden zu.

Erfolge der Alliierten Im Atlantik hatte die deutsche Marine in den ersten Kriegsjahren Großbritannien zunächst vom Überseehandel abgegrenzt. Ab Mitte 1943 wendete sich das Blatt. Durch den Einsatz von Spezialverbänden konnten die deutschen U-Boote geortet und versenkt werden. Darüber hinaus wirkte sich die materielle Überlegenheit der Alliierten auf den Kriegsverlauf aus. In Nordafrika mussten nach der Landung amerikanischer Truppen die deutsch-italienischen Truppen im Mai 1943 vor der britisch-amerikanischen Übermacht kapitulieren. 250.000 Soldaten gingen in Gefangenschaft. Wenig später landeten alliierte Truppen auf Sizilien und in Süditalien.

Internettipp → Ausschnitt der Großdeutsche zew. „Jüdischen Krieg“ vom 28. 1. 1943 findet du unter www.lavo.de/lavo/html/dokumente/groeddeutsche/index.html

2 Europa zum Zeitpunkt der größten Ausdehnung des deutschen Einflusses.

3 Plakat von 1943. Die Feindmächte (51 x 67 cm) wurden im Auftrag des amerikanischen „Office of War Information“ gestaltet. Erkläre die Bildaussage.

Příloha č. 15

Ukázka z učebnice: Geschichte plus

	Politik	Kultur	Alltag/Wirtschaft
1945	8.9. 1945: Bedingungslose Kapitulation Deutschlands; 30.4.1945: Selbstmord Hitlers; Frühjahr 1945: Sowj. Truppen erreichen deutsches Gebiet; Februar 1945: Beschluss der Alliierten zur Aufteilung Deutschlands in vier Zonen; 20.7. 1944: Attentat Stauffenbergs auf Hitler; 6.6. 1944: Landung der Westalliierten in der Normandie; Winter 1942/43: Schlacht um Stalingrad/Kriegswende; Dezember 1941: Eintritt der USA in den Krieg; 22.6. 1941: Überfall Deutschlands auf die Sowjetunion; 1940: Bombenkrieg Deutschlands gegen englische Städte; 1939/40: „Blitzkrieg“; 3.9. 1939: Kriegserklärung Englands und Frankreichs an Deutschland.	Widerstandsgruppe „Kreisauer Kreis“ 1943 ff.: Propagandistische Offensive des NS-Regimes mit Durchhalteparolen	1945: Angst, Apathie und der Kampf ums tägliche Überleben beherrschen die Menschen; 1944/45: Flucht von Millionen Deutschen aus den Ostgebieten nach Westen; 1944 ff.: Versorgungsmangel bei Grundnahrungsmitteln
1942	1939: Kriegsverbrechen von SS und Wehrmacht v. a. in Polen, ab 1941 auch in der UdSSR; 1.9. 1939: Überfall auf Polen/ Beginn des Zweiten Weltkriegs; 23.8. 1939: Hitler-Stalin-Pakt; 15.3. 1939: Besetzung der Rest-Tschechoslowakei; 1938: Besetzung Österreichs und des Sudetenlandes; 1937: Bündnis Deutschlands mit Japan;	Widerstandsgruppen, u.a. die Studentengruppe „Weiße Rose“ 1940 ff.: Verstärkte Produktion von Unterhaltungsfilmen	1942 ff.: Alliierte Bombenangriffe und Zerstörung deutscher Städte 1940 ff.: Zunehmender Einsatz von Zwangsarbeitern in deutschen Betrieben; 1940 ff.: Umstellung der Wirtschaft auf eine Kriegswirtschaft/Rationierungen;
1939	1919: Kriegsverbrechen von SS und Wehrmacht v. a. in Polen, ab 1941 auch in der UdSSR; 1.9. 1939: Überfall auf Polen/ Beginn des Zweiten Weltkriegs; 23.8. 1939: Hitler-Stalin-Pakt; 15.3. 1939: Besetzung der Rest-Tschechoslowakei; 1938: Besetzung Österreichs und des Sudetenlandes; 1937: Bündnis Deutschlands mit Japan;	1937: Ausstellungen „Entartete Kunst“ und „Deutsche Kunst“	1939: Beginn des organisierten Massenmords an Juden, Sinti und Roma sowie geistig und körperlich Behinderten in Konzentrations- und Vernichtungslagern; 1938 ff.: Zunehmender Einsatz von Frauen in der (Rüstungs-)Produktion; 9.11. 1938: Pogromnacht (Zerstörung jüdischer Gotteshäuser und Geschäfte); 1935 ff.: Ausgrenzung so genannter „Volksschädlinge“; 1934 ff.: Zurückdrängen der Frauen aus dem Arbeitsleben;
1936	1936: Abkommen Deutschlands mit Italien; 1935: Nürnberger Rassegesetze	1935 ff.: Rassismus, Antisemitismus und Antibolschewismus bestimmen Kulturleben 1933 ff.: Propagierung eines Mutter- und Hausfrauenkults; 1933 ff.: Gleichschaltung von Kultur, Schule und Unterricht; 1933 ff.: Aufbau eines Medien- und Propagandaapparats; 1933 ff.: Emigration zahlreicher Künstler, Schriftsteller und Wissenschaftler; 10.5.1933: Bücherverbrennung	1933 ff.: Zurückdrängen der Frauen aus dem Arbeitsleben; 1933 ff.: ERFassung der „Volksgemeinschaft“ in NS-Berufs- und NS-Freizeitorganisationen, der Kinder und Jugendlichen in HJ und BDM; 1.4. 1933: Boykott jüdischer Geschäfte, Ärzte, Anwälte; 1933 ff.: Senkung der Arbeitslosenrate durch Neubauprojekte und Rüstungsproduktion
1933	Mai/Juni 1933: Verbot der Gewerkschaften und Parteien; März 1933: Notverordnungen und Ermächtigungsgesetz zur Ausschaltung der Opposition; 30.1. 1933: Ernennung Adolf Hitlers zum Reichskanzler		

Zusammenfassung – Der Nationalsozialismus

Mit der Ernennung Hitlers zum Reichskanzler am 30.1. 1933 begann eine 12-jährige Diktatur des NS-Regimes, die Europa ab 1939 in Schutt und Asche legte. Den Weg in die Diktatur verfolgte das NS-Regime anfangs mit scheinlegalen Gesetzen und Verordnungen. Doch von Anfang an wurden politische Gegner bedroht, verfolgt und ermordet. Das so genannte Ermächtigungsgesetz bildete im März 1933 die Grundlage, das Parlament zu entmachten. Die Gewerkschaften und die anderen Parteien wurden durch ein Verbot ausgeschaltet, oppositionelle Politiker und andere Regimegegner in Gefängnissen oder Konzentrationslagern inhaftiert.

ARBEITSAUFTRAG

Jugendliche Widerstandskämpfer wie die Mitglieder der „Weißen Rose“ lehnten das Regime ab. Andere Jugendliche unterstützten in HJ und BDM das NS-Regime. Führt ein Streitgespräch: Welche Argumente hatten beide Seiten für ihr Verhalten?

ZUM WEITERLESEN

- J. Bayer: Ehe alles Legende wird. Der Nationalsozialismus in Deutschland von Weimar bis heute. Arena, Würzburg 1995
H.-G. Noack: Die Webers – Eine deutsche Familie 1932–1945. Ravensburger Buchverlag, Ravensburg 1999
B. Rogasky: Der Holocaust. Ein Buch für junge Leser. Rowohlt, Berlin 1999
R. Thümingen: Zehn Tage im Winter. Beltz, Weinheim 1994
<http://www.zlb.de/projekte/kulturbox-archiv/brand/uberschauer.htm>
<http://www.dhm.de/lemo/objekte/sound/goebbels2/index.htm>
<http://www.dhm.de/lemo/html/nazi/index.html>
<http://www.keom.de/denkmal/welcome.html>
<http://www.buecherverbrennung.de/index.html>
<http://www.obersalzberg.de>
<http://www.annefrank.nl/>
<http://www.dhm.de/lemo/html/wk2/index.html>
<http://www.preussen-chronik.de/episoden/011000.jsp>
<http://www.cc.jyu.fi/~pjm/olau/weisserose.html>
http://www.dhm.de/lemo/forum/kollektives_gedaechtnis/075/index.html
http://www.preussen-chronik.de/cache/thema_c18414.html
<http://www.shoa.de/>

Příloha č. 16

Školský systém spolkové země Berlín

